

ÖREBRO
TEOLOGISKA
HÖGSKOLA
en del av ALT

Inte bara kaos

En diakron analys av vattnets roll i 1 Mos 1, 2 Mos 14 och Jes 40–
55

BV232, C-uppsats i Bibelvetenskap, 15hp
Anders Lannsjö

Examinator: Mikael Tellbe
Handledare: Lena-Sofia Tiemeyer
Inlämningsdatum: 2021-03-17
Antal ord: 17425

Abstract

This essay is an diachronic examination of the purpose of the waters and it's connection to chaos in Gen 1, Ex 14 and Is 40–55. I have asked these three questions to the texts: (1) Is the waters an image of chaos and/or a force of chaos?; (2) What picture of the waters does the three Hebrew words מים, ים and תהום present?, and (3) How are the waters used and what are the consequences when God uses the waters?

Through this analysis of the biblical texts a wide picture of the waters emerges, an image of the waters that stretches from new creation to death and also an image of God who is primarily seen as the one who rules over it. I have discovered that chaos or a force of chaos, is not the dominant picture of the waters in these texts.

Keywords

Gen 1, Ex 14, Is 40–55, Herman Gunkel, Rebecca S. Watson, chaos, *Chaoskampf*, מים, ים, תהום, waters, sea, deep.

Förkortningar

B2000	Bibel 2000
<i>BDB</i>	<i>The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon</i>
ESV	The Holy Bible, English Standard Version
GT	Gamla Testamentet
<i>KTU</i>	<i>Keilschrift Texte aus Ugarit</i>
LXX	Septuaginta
MT	Den masoretiska texten
<i>NE</i>	<i>Nationalencyklopedin</i>
NICOT	The New International Commentary on the Old Testament
NRSV	New Revised Standard Version of the Bible
NT	Nya Testamentet
<i>SAOB</i>	<i>Svenska Akademiens Ordbok</i>
TOTC	Tyndale Old Testament Commentaries
WBC	World Biblical Commentary

Innehåll

Abstract	i
Förkortningar	ii
Innehåll	iii
Kapitel 1: Inledning	5
1.1 Inledning.....	5
1.2 Syfte och frågeställning.....	5
1.3 Material och avgränsning	5
1.4 Metod och disposition	6
1.5 Forskningsöversikt	6
1.5.1 Kaos och <i>Chaoskampf</i>	7
1.5.2 Andra bilder av havet	11
Kap 2: Två mesopotamiska myter och tre hebreiska begrepp för vatten (מים, ים och תהום)....	12
2.1 Det babyloniska skapelseeposet <i>Enuma Elish</i>	12
2.1.1 Apsu och Tiamat	13
2.2 <i>Baal eposet</i>	13
2.2.1 Baal vs Yamm	13
2.2.2 Havsguden Yamm	14
2.3 Introduktion till מים, ים och תהום	14
2.4 Vattnet מים	15
2.4.1 Ett brett spektrum av מים-metaforer	15
2.5 Havet ים	16
2.5.1 Det kraftfulla havet.....	16
2.6 Djupet תהום	17
2.6.1 De stora händelsernas vatten.....	17
2.7 Apsu, Tiamat och Yamm vs מים, תהום och ים.....	18
Kapitel 3: Vattnet i 1 Mos 1	19
3.1 Inledning.....	19
3.2 Vatten som utgångspunkt för skapelsen (1 Mos 1:2).....	19
3.2.1 Gud och inte kaos i fokus	21
3.3 Gud ger vattnet sin rätta plats (Dag två: 1 Mos 1:6–8).....	21
3.4 Ett gott hav som Gud råder över (Dag tre: 1 Mos 1:9–13).....	22
3.5 Slutsats.....	23
Kapitel 4: Vattnet i uttåget ur Egypten	24
4.1 Introduktion	24
4.2 Havet som Guds redskap till att skapa ett nytt folk (14:15–21)	24
4.3 Två olika upplevelser i havet (14:22–25).....	25
4.4 Havet som utför Guds rättvisa (14:26–30)	26
4.5 Kaos och kaosmakt i 2 Mos 14	27
4.6 Slutsats.....	29
Kapitel 5: Vattnet i Jesaja 40–55	30
5.1 Introduktion till Jesaja 40–55	30
5.2 Gud har vattnet (מים) i sin hand (40:12)	30
5.3 Vattnet (מים) som en bild Anden och en välsignad framtid (44:3)	31
5.4 Havet (ים) som en bild för kraften i Guds rättfärdighet (48:1, 18).....	32
5.5 Tillgång till vatten (מים) som en bild av ett välsignat liv för alla (49:10)	33
5.6 Guds makt jämfört med nationerna, havet (ים) (50:2).....	34
5.7 Havet (ים), djupet (תהום) och vattnet (מים) som fientlig makt? (51:10).....	35
5.8 Slutsats.....	35

Kapitel 6: Diskussion och slutsats	37
6.1 Är vattnet en bild för kaos och/eller en kaosmakt?.....	37
6.2 Vilken bild av vattnet målas upp runt de tre begreppen מים, ים och תהום?	38
6.3 Hur handlar Gud med vattnet och vilka konsekvenser får det?	39
6.4 Avslutande reflektioner	40
Källförteckning	41
Tryckta källor	41
Internet	42
Otryckta källor	43
Bibelprogram	43

Kapitel 1: Inledning

1.1 Inledning

Redan i Bibelns andra vers stöter vi på det: vatten. Att vatten dyker upp vid flera tillfällen i skapelseberättelsen är kanske inte förvånande med tanke på att jorden till stor del består av vatten. Dock blir det tydligt för den som läser vidare att vattnet återkommande har en framträdande roll när Gud handlar. Det framgår inte bara i skapelseberättelsen, utan vattnet återkommer om och om igen vid stora banbrytande händelser i GT.

En av dessa centrala och dramatiska händelser finns i 2 Moseboken där Gud beskrivs befria israeliterna från sitt slaveri i Egypten. Berättelsens stora klimax finns i 2 Mos 14 där Gud beskrivs leda sitt folk rakt igenom ett hav och med samma vatten dränka faraos efterföljande armé. Gud väljer alltså återigen att handla med vattnet som sitt redskap. Varför gör Gud det? Hade han inte kunnat befria sitt folk på ett annat sätt?

Vattnet återkommer om och om igen som en ingrediens i Bibelns berättelser, men även i dess bildspråk och poesi. Vattnet framstår ibland som något mystiskt och svårt att få grepp på. Att vattnet har tolkats som en beskrivning av ett kaos eller en kaosmakt spär på den bilden. Hur ska vi förstå Bibelns vatten? Går det att få någon ordning på detta kaos?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka vattnets roll och dess koppling till kaos i de utvalda GT-texterna (1 Mos 1; 2 Mos 14; Jes 40–55). För att uppnå detta syfte kommer jag att försöka besvara följande frågor: (1) Är vattnet en bild för kaos och/eller kaosmakt? (2) Vilken bild av vattnet målas upp runt de tre begreppen מים, ים och תהום? (3) Hur handlar Gud med vattnet och vilka konsekvenser får det?

1.3 Material och avgränsning

För att uppnå mitt syfte och besvara min frågeställning kommer jag att använda mig av primär- och sekundärlitteratur. Primärlitteraturen kommer att bestå utav bibeltexterna 1 Mos 1, 2 Mos 14 och Jes 40–55 men även de mesopotamiska myterna *Enuma Elish* och *Baal eposet*.

Sekundärlitteraturen kommer att bestå utav exegetiska kommentarer, relevanta böcker, ordböcker och artiklar. I diskussionen kring kaos och kaosmakt är Herman Gunkels och Rebecca S. Watsons böcker av stor vikt.

På grund av det stora antalet texter där vatten förekommer i GT har jag varit tvungen att göra ett urval. Utifrån avsikten att göra en diakron analys av vattnets roll har jag valt två tidiga texter från pentateuken (1 Mos 1; 2 Mos 14) och en senare profetisk text (Jes 40–55). Skapelseberättelsen i 1 Mos 1 är viktig eftersom den förmedlar en grundläggande bild av vattnet. Vandringen genom havet i 2 Mos 14 är en central text i förhållande till Guds folk och till att förstå hur Gud handlar med vattnet i historien. Jag har valt Jes 40–55 eftersom den tydligt relaterar till 1 Mos 1 och 2 Mos 14, och på så sätt kan visa hur vattnets roll har utvecklats över tid. En till anledning angående valet av texter är att det finns en tydlig diskussion huruvida vattnet står för ett kaos eller kaosmakt kring dessa texter, där framförallt 1 Mos 1 är en central text i det avseendet.

1.4 Metod och disposition

För att uppnå mitt syfte kommer jag först att redogöra för hur vattnets koppling till kaos har sett ut genom tiden i min forskningsöversikt. Jag kommer sedan att göra en diakron analys av vattnet för att se hur vattnets roll utvecklas från texterna i 1–2 Mosebok till Jes 40–55. Eftersom bilden av vattnet som en kaosmakt härstammar från jämförelser som gjorts med de mesopotamiska myterna *Enuma Elish* och *Baal eposet* kommer jag även att analysera dessa, för att sedan genom en komparativ metod undersöka hur bibeltexterna relaterar till dessa äldre myter, och jämföra texterna för att lyfta fram skillnader och likheter i hur vattnet framställs.

Därför inleder jag med en analys av de två mesopotamiska myterna och av tre viktiga hebreiska begrepp för vatten (מים, ים och תהום), för att sedan göra en komparativ analys mellan dessa (kapitel 2). Utifrån detta som en grund kommer jag att analysera de utvalda GT texterna (1 Mos 1; 2 Mos 14; Jes 40–55) i kanonisk ordning (kapitel 3–5). Avslutningsvis följer en diskussion och slutsats (kapitel 6).

1.5 Forskningsöversikt

Hur vattnet och framförallt havet kan eller bör ses som en symbol för ”kaos” har varit den dominerande diskussionen kring vattnets roll i GT. Även om vattnet länge har kopplats samman med begreppet ”kaos” utgår idag en stor del av diskussionen från Hermann Gunkels verk och hans *Chaoskampf*-teori som växte fram i slutet på 1800-talet. I övrigt finns det inte mycket skrivet kring vattnets roll och hur vattnet i sin helhet målas upp i GT. På senare tid det har det dock uppmärksammats framförallt genom Meric Srokosz och Rebecca S. Watson och deras bok *Blue Planet, Blue God* där de tar ett helhetsgrepp kring Bibelns syn på havet.¹

---

¹ Srokosz och Watson 2017, 1–246.

Jag kommer därför att inleda med en översikt av ordet ”kaos”, hur det kom att användas och tolkas inom den kristna tolkningshistorien. Jag kommer där även att väva in diskussionen som utgår från *Chaoskampf*-teorin innan jag avslutningsvis ger några kompletterande bilder av havet från Srokosz och Watson.

1.5.1 Kaos och *Chaoskampf*

Kaos är ett ord som förekommer flitigt idag och har använts exempelvis för att beskriva alltifrån den våldsamma stormningen av Capitolium i januari 2021 till strulet som uppstod kring de svenska handbollslandslagets första match i VM 2021 där flera i motståndarlaget blev sjuka i Covid-19.² När *NE* beskriver ordet ”kaos” gör de det som ”total och vild oordning” men det skiljer sig i hur vi använder det och till vilka förhållanden vi applicerar ordet på idag.³ Vad vi förknippar ordet ”kaos” med skiljer sig även från dess ursprungliga betydelse som syftar till att beskriva en omätlig rymd och dess formlösa massa.⁴ Kaos var nämligen från början en idé om hur världens urtillstånd såg ut och har sitt ursprung i den grekiska kosmogonin.

För den som vill studera Bibeln framstår kaos som ett viktigt ord och som ett centralt koncept. Detta trots att ordet $\chi\acute{o}\varsigma$ endast förekommer två gånger och då endast i LXX. Det saknas helt och hållet ett motsvarande ord på hebreiska. I bibliska ordböcker tolkas det som ett tillstånd av förvirring, tomhet, oordning eller som en kosmisk oordning i motsats och motstånd till Guds goda ordning.⁵ Det blir alltså tydligt här att när begreppet ”kaos” kopplas till Bibeln blandas den grekiska ursprungliga förståelsen och den nutida. Kaos har också fått en tydligt negativ hållning till skapelsen som dess motsats och motståndare.

Anledningen till detta är att ”kaos” tidigt kom in som ett begrepp i den kristna tolkningshistorien med koppling till skapelseberättelsen och framförallt 1 Mos 1:2.⁶ Att tolka skapelseberättelsen utifrån den grekiska förståelsen av kaos och kosmos var dock något som kyrkofadern Clemens av Alexandria tydligt gick emot.⁷ Trots detta verkar det som att kaos fortsatt kom att användas till att bli till ett centralt begrepp kopplat till vattnet i 1 Mos 1:2.⁸ Att Gunkel sedan kopplar samman skapelseberättelsen med kaos framstår alltså inte som ett nytt grepp. Skillnaden är att han fogar in en förståelse

---

² Fridh Kleberg 2021-01-08, n.p. Online: <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/kaos-i-kapitolium-despoternas-senajulkapp>. Ögren 2021-01-12, n.p. Online: <https://www.expressen.se/sport/handboll/kaos-infor-sveriges-premiarmatch-ivm/>.

³ *NE* hämtad 2021-03-06, n.p. Online: <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/kaos>.

⁴ Angående diskussionen om begreppet kaos har jag tagit stor hjälp av Watson. Jfr Watson 2005, 13–19. *Svenska Akademien* 1935, *SAOB*, n.p. Online: <https://www.saob.se/artikel/?seek=kaos&pz=1>.

⁵ Carrigan Jr 2000, *EDOTB*, s.v. chaos. Boda och McConville (red), 2012 *DOTP*, s.v. chaos.

⁶ Okänd författare, Roberts och Donaldson 1870, 239.

⁷ Clemens av Alexandria, Roberts och Donaldson 1866, 274–276.

⁸ Watson 2005, 13–19.

av motstånd och kamp till begreppet och skapar på så sätt konceptet *Chaoskampf*, vilket gjorde att kaos sedan kom att förknippas med att vara en makt och fiende till Gud och människor.⁹

Det var i slutet på 1800-talet som *Chaoskampf*-teorin uppstod genom Herman Gunkel och hans bok *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit* (1894). Där och i senare böcker hävdar Gunkel att skapelseberättelsen i 1 Mos 1 bygger på och är beroende av den babyloniska skapelsemyten *Enuma Elish*.¹⁰ Gunkel menade att det finns tydliga paralleller mellan texterna bland annat mellan תהום ”djupet” i 1 Mos 1:2 och det urtida kaosvattnet Tiamat i *Enuma Elish*. Det är utifrån Marduks seger över Tiamat som världen skapas enligt *Enuma Elish* och Gunkel menar att det är samma sak som sker i 1 Mos 1:2. Konsekvensen blir alltså en teori om att det sedan, eller rent av innan, begynnelsen har pågått en kamp mellan Gud och en kaosmakt som i GT i sin helhet representeras av det kaosartade vattnet och dess olika former. En kamp som återkommer även i flera poetiska och profetiska texter i GT. Där beskrivs dock denna *Chaoskampf* främst med koppling till havet ים, vilket han hävdar är Israels stora bild för kaos. Genom Gunkel och *Chaoskampf*-teorin får alltså vattnet i GT en stark koppling till kaos med en betoning på oordning, kamp och fientlig makt.

Flera forskare följer senare Gunkels exempel och kopplar samman Tiamat med תהום och grundar det i det forna Israels förståelse av hav och vatten i likhet med andra religiösa traditioner, där havet och vattnet sågs som ett hot mot den kosmiska ordningen.¹¹ Skapelseberättelsen ska utifrån detta ses som en befrielseakt där skapelsen först är fångad under vattnet för att sen bli befriad av Gud genom att han skapar ett valv och samlar vattnet på jorden. Detta håller det kaotiska vattnet motvilligt på sin plats. Det fortsätter emellertid att åtrå makten över skapelsen och vill lägga den under sig.¹² Gud är dock den som är i kontroll och utövar sin makt över vattnet, vilket är ett tema som anses återkomma bland annat i berättelsen om syndafloden (1 Mos 6–9) men framförallt i berättelsen om uttåget ur Egypten (2 Mos 14–15).

Sedan upptäckten av de ugaritiska texterna (1929) har det argumenterats för att det i GT främst finns kopplingar till de kanaaneiska kaosmyterna snarare än de babyloniska.¹³ Där står kampen istället mellan Baal och havsdraken ”*tnn*”, som motsvarar hebreiskans תנין, och i andra fall mellan Baal och havsguden Yamm. Den kopplingen ses som starkare utifrån att det oftast är havet ים som beskrivs som Guds motståndare i GT, vilket även Gunkel konstaterade, och av de texter där Gud uppenbart strider mot תנין (jfr Ps 74; Jes 27).

---

⁹ Gunkel 2006, 59–60.

¹⁰ Gunkel 2006, 5–77.

¹¹ Jfr Luyster 1981, 1–10.

¹² Luyster 1981, 1.

¹³ Jfr Day 2000, 98–107.

Mot detta hävdas det dock att det saknas bibliskt stöd för existensen av en kaosmakt i skapelseberättelsen.¹⁴ Snarare anses det att 1 Mos 1 visar att vattnet är en del av skapelsen som lyder under det Gud säger.

Utifrån ett helhetsperspektiv på GT drar Watson slutsatsen att havet aldrig framställs som en egen oberoende kraft eller att Gud skulle stå i konflikt med det.¹⁵ Hon lägger en grund för detta argument genom texter såsom Hab 3:8 där ett nej anses vara det svar som förväntas utifrån den dubbelt retoriska frågan: "Vredgas Herren på floderna? Rasar din vrede mot floderna eller din harm mot havet".¹⁶ Watson anklagar även Gunkel och hans efterföljare för att under årens lopp lagt till saker som inte hör hemma inom begreppet "kaos", vilket skapar problem i sammanhang där kaos och skapelse inte är menat att kopplas samman.¹⁷

Att ordet תהום skulle härstamma ifrån Tiamat ifrågasätts av David T. Tsumura.¹⁸ Han anser att det saknas en fonetisk likhet, vilket i så fall borde vara fallet. Istället argumenterar han för att תהום har sitt ursprung i det semitiska ordet *tiham*, vilket betyder hav eller underjordiskt vatten. Han poängterar också att Baal-myterna saknar en koppling till skapelsen, vilket gör att de enligt honom i mångt och mycket kan uteslutas. Gunkel och de som har lutat sig mot hans verk anklagar han också för att i allt för många texter dra ogrundade kopplingar till de mesopotamiska kaosmyterna och även för att inte göra skillnad på dessa kaosmyter i sig.

Chaoskampf-teorin avfärdas också utifrån *Enuma Elish* som utgångspunkt. Det hävdas att även om det går att se paralleller mellan 1 Mosebok och *Enuma Elish* saknas konceptet och förekomsten av just kaos i *Enuma Elish*.¹⁹

Den hårda kritiken har fått Bernard F. Batto, som förespråkade *Chaoskampf*-teorin, att backa och till att erkänna att han och andra förespråkare varit för snabb med att applicera kaos på vissa texter men hävdar likväl dess existens.²⁰ Även om han ger Watson rätt i sin kritik anklagar han henne för att inte se djupet i de bibliska texterna. Angående skapelseberättelsen i 1 Mos 1 anser han, till skillnad från Gunkel, att den inte är beroende av *Enuma Elish* men att berättelserna har samma avsikt och innehåller liknande bilder. Anledningen till detta är att porträttera Israels Gud som den sanne guden jämfört med alla andra gudar bedömer Batto.

Sammanfattningsvis träder alltså begreppet "kaos" in tidigt på den teologiska scenen med koppling till dess grekiska ursprungliga betydelse. Även om detta möter starkt motstånd ser vi samtidigt

---

¹⁴ Jfr Wenham 1987, 16.

¹⁵ Watson 2005, 1–26, 369–394.

¹⁶ Watson 2005, 4.

¹⁷ Watson 2005, 15–19.

¹⁸ Jfr Tsumura 2005, 36–57, 196–197.

¹⁹ Lambert 2013, 44–46.

²⁰ Jfr Batto 2013, 217–236.

att begreppet får fäste och kommer att förknippas framförallt med 1 Mos 1:2. När Gunkel sen genom *Enuma Elish* förknippar detta kaos med en makt och motståndare till Gud blir kaos än mer ett centralt begrepp i den kristna tolkningshistorien. Utifrån hur begreppet ”kaos” kom att bli en del av den kristna tolkningshistorien, dess ursprung i den grekiska mytologin och dess vida betydelser gör att det finns en stor anledning till att ifrågasätta framförallt ordet ”kaos” i koppling till Bibelns texter anser jag. Jag tror att Watson har rätt i sin slutsats:

Thus the term ”chaos” is unclear, inconsistently applied– and from the first, it was contested whether it accurately described the situation in Gen. 1. In fact, it seemed to enter the theological arena almost by default, and, more alarmingly, it formed an unrecognized part of the conceptual (or preconceptual) framework of the scholars seeking to understand the Hebrew text.²¹

Begreppet gör det alltså problematiskt för den som vill studera och förstå texter som genom tiden har kopplats ihop med begreppet ”kaos”. Det finns en stor risk att läsaren tolkar ordet på ett annat sätt eller läser in mer än vad som menas. Detta eftersom ”kaos” skulle kunna liknas vid ett pussel vars bitar till en början ligger huller om buller, ett vilt slagsmål under en hockeymatch, för att beskriva rent ondskefulla handlingar eller till och med ondskan själv.

Begreppet kaos ska alltså enligt mig användas och tolkas med försiktighet och noggrannhet om det överhuvudtaget bör användas. Värt att notera är att även om begreppet fortfarande används har forskare idag valt att ersätta termen *Chaoskampf* med exempelvis *Combat Myth*.²² Det eftersom det skett en utveckling av teorin sen Gunkel men främst för att undvika kopplingen till dess grekiska ursprung.²³ Andra har ersatt ordet ”kaos” med uttrycket ”*precosmic condition*” (förkosmiskt tillstånd) i de fall där man vill benämna det tillstånd som råder innan världen ordnas utan koppling till oordning eller kamp.²⁴

Trots att ordet ”kaos” är problematiskt måste jag förhålla mig till det i uppsatsen. Däremot kommer jag att vara tydlig i vad jag och andra menar i förhållande till begreppet.

På grund av alla invändningar mot Gunkel och konceptet ”kaos” anser jag gör det tydligt att det kan och bör ifrågasättas. Framförallt i förhållande till 1 Mos 1:2 vilket är intressant eftersom det framstår som en nyckeltext i synen av vattnet som en kaosmakt.

Kaos har alltså varit en dominerande bild för vattnet och framförallt havet i GT. Vilket är något som jag anser behöver kompletteras eftersom det finns andra tolkningsalternativ och starka bilder kopplade till havet.

---

²¹ Watson 2005, 18–19.

²² Batto 2013, 218.

²³ Batto 2013, 218. Se också sida 228 för Battos definition av *Combat Myth* som skiljer sig något i förhållande till *Chaoskampf*.

²⁴ Walton 2011, 27–28.

1.5.2 Andra bilder av havet

I kontrast till diskussionen om vattnet som kaos och en destruktiv motståndare till Gud lyfter Meric Srokosz och Rebecca Watson fram andra viktiga perspektiv i sitt försök till att ta ett helhetsgrepp kring Bibelns syn på havet i boken *Blue Planet, Blue God*.²⁵ Även om Srokosz och Watsons tolkningar inte är unika framstår detta helhetsgrepp stå för sig självt i debatten och därför har jag valt att lyfta fram det här.

Srokosz och Watson menar först och främst att havet bör ses som något gott eftersom Gud såg det som gott i skapelsen.²⁶ De lyfter även fram havets starka koppling till frälsning vilket framförallt är tydligt vid uttåget ur Egypten och vandringen genom havet i 2 Mos 14. De menar att denna händelse blev till ett fundament för nationens historia, deras identitet och kom att fungera som en referenspunkt för allt som följde därefter.

De visar även att havet kan framställas som heligt och att vattnet kan tjäna som en bild för Guds närvaro.²⁷ Det eftersom havet fanns representerat i templet i form av ett bronshav och därför var en viktig del i platsen för Guds närvaro, en närvaro som i vissa texter symboliskt beskrivs flyta ut därifrån för att ge jorden liv (jfr Pss 36:8–9; 46:5). Att havet finns i templet visar även på att Gud råder över havet enligt författarna.

De lyfter även fram att havet kan framställas som en hotfull bild då det ofta liknas vid mäktiga nationer och deras arméer (jfr Ps 65:7).²⁸ Eftersom de liknas vid just havet blir det dock tydligt att även nationerna står under Guds kontroll enligt Srokosz och Watson.

Av Srokosz och Watson får vi alltså dessa alternativa bilder till havet där havet framförallt framställs som något gott snarare än kaos.

---

²⁵ Srokosz och Watson 2017, ix–xi.

²⁶ Srokosz och Watson 2017, 1–98.

²⁷ Srokosz och Watson 2017, 99–127.

²⁸ Srokosz och Watson 2017, 128–158.

Kap 2: Två mesopotamiska myter och tre hebreiska begrepp för vatten (מים, ים och תהום)

Teorierna om att vattnet i vissa bibeltexter representerar en kaosmakt och motståndare till Gud har sin grund i komparativa studier där dessa texter har jämförts med myter från omgivande dåtida kulturer. Det gör dessa myter till ett viktigt underlag för att kunna bemöta de teorierna. Därför har jag valt att sammanfatta och kort analysera två av dessa myter nämligen *Enuma Elish*, eftersom *Chaoskampf*-teorin bygger på den, och *Baal eposet* för att den bär på en tydlig bild av havet som en fientlig makt. Jag kommer även att jämföra hur vattnet framställs i dessa myter med den bild av vattnet som begreppsanalyserna av מים, ים och תהום målar upp.

2.1 Det babyloniska skapelseeposet *Enuma Elish*

I *Enuma Elish* berättas det att innan himlen och jorden existerade fanns det vatten i form av gudarna Apsu och Tiamat och att deras vatten blandades med varandra (tavla I, linje 1–5).⁵⁴ Inom Apsu och Tiamat kom gudarna att skapas (tavla I, linje 9–20). Dock kom dessa gudar, vilka var deras egna söner, att störa Apsu till den grad att han bestämmer sig för att döda dem vilket dock går tvärtemot Tiamats vilja och modershjärta (tavla I, linje 9–46). Den vise guden Ea får höra om Apsus planer och tar därför livet av Apsu när han ligger och sover (tavla I, linje 59–69). I Apsu föds sedan Eas son Marduk, som redan från början beskrivs som helt perfekt och mycket mäktig (tavla I, linje 81–104). Marduk ges makten över de fyra vindarna som han direkt använder för att skapa en stormvind och en stor våg till Tiamats bestörtning (tavla I, linje 105–109).

För att hämnas Apsu startar Tiamat ett krig och till sin hjälp skapar hon ett antal demoner och monster (tavla I, linje 123–146). Qingu, som är en av hennes söner, får ansvaret att leda armén (tavla I, linje 147–162). När Ea och hans far Ansar hör om Tiamat och hennes armé tappar de modet och ställer sig frågande om det finns någon som är Tiamats jämlike (tavla II, linje 4–56). Jämfört med Tiamat kommer Ansars son Anu till korta (tavla II, linje 96–118), men sedan inser de att Marduk är den ende som kan besegra Tiamat (tavla II, linje 129–162). De kallar därför till sig Marduk för att ära honom, ge honom kungavärdighet och vapen till att besegra Tiamat (tavla IV, linje 1–32).

När kriget med Tiamat börjar använder Bel/Marduk sig av stormfloden, vilket var hans stora vapen, och anfäller Tiamat (tavla IV, linje 59–76). Han blåser in den onda vinden i Tiamat och genomborrar hennes mage med en pil (tavla IV, linje 93–104). Efter det delar Marduk på Tiamats döda kropp och med ena halvan formar han himlen där han sätter ut en vakt som ska se till att hennes vatten inte flyr (tavla IV, linje 135–140). Sedan ordnar Marduk stjärnorna i olika mönster och bestämmer

---

⁵⁴ Översättning av W.G Lambert.

att ett år ska bestå utav tolv månader (tavla V, linje 2–5). Av vattnet från Tiamat fortsätter Marduk att forma moln, fylla avgrunden, forma Eufrat, Tigris, alla kanaler och sen den fasta marken (tavla V, linje 47–62). Marduk sätter sedan upp regler för alla att efterfölja innan han ordnar sitt tempel i Babylon (tavla V, linje 62–124). Av Qingu blod formar sen Ea människan, efter Marduks instruktioner, till att tjäna gudarna (tavla VI, linje 3–34).

2.1.1 Apsu och Tiamat

Världen består alltså först av vatten i form av gudarna Apsu som representerar sötvattnet och Tiamat saltvattnet.⁵⁵ Blandningen av deras vatten förstås orsaken till uppkomsten av gudarna, vilka är det första som skapas. Vattnet ges alltså en mycket stor roll i inledningen av berättelsen, det är alltings utgångspunkt och ursprung. De utgör på så sätt mytens förkosmiska tillstånd, vilket här inte innehåller en personifierad motståndare utan endast en positiv bild i form av urtidsvattnet Apsu och Tiamat.⁵⁶ Kaos i form av vild oordning verkar mer representeras av deras barn inledningsvis.

Dock utvecklas Tiamat från att beskrivas som en ömsint mor som inte vill att Apsu ska döda deras stökiga barn till en våldsam varelse och skapare av demoner och monster.⁵⁷ I Tiamat uppstår alltså bilden av vattnet som en fientlig makt vars kraft är i princip ojämförbar med någon annans. Det är dock inte hela bilden av Tiamat och vattnet i *Enuma Elish*.

Vattnet i form av Tiamats döda kropp har en tydlig roll som ett grundmaterial för skapelsen. Det är genom att Marduk använder sig av och omorganiserar Tiamats vatten som himlen och jorden blir till.⁵⁸ På så sätt är vattnet ursprunget för alla gudar och även för hela skapelsen.

2.2 Baal eposet

Baal eposet kommer ifrån sex tavlor som hittades i staden Ugarit, idag nämnt Ras Shamra.⁵⁹ De två första tavlorna handlar om kriget mellan krigsgudarna i form av stormguden Baal och havsguden Yamm. Den tredje och fjärde tavlan beskriver hur Baals tempel byggs och de två sista handlar om Baals strid mot Mot. Utifrån att vattnet ligger i fokus för min analys kommer jag enbart gå igenom striden mellan Baal och Yamm.

2.2.1 Baal vs Yamm

Yamm är son till den store guden El (*KTU* 1.1 IV 13–15).⁶⁰ El vill mycket med sin son, han vill att han ska besegra Baal och kasta ner honom från sin tron och han vill att Yamm ska få ett vackert palats

---

⁵⁵ Jfr Lambert 2013, 44–47.

⁵⁶ Walton 2011, 27–28.

⁵⁷ Jfr Sonik 2013, 1–25.

⁵⁸ Jfr Walton 2011, 41–42.

⁵⁹ Jfr Smith 1994, xxii–xxviii.

⁶⁰ Översättning av M.S Smith för *KTU* 1.1–1.2 och av M.S Smith och W.T Pitard för *KTU* 1.3–1.4.

att bo i (*KTU 1.1 IV 22–27; KTU 1.2 III 7–11*). Det uppstår också tidigt en tydlig konflikt mellan Baal och Yamm (*KTU 1.2 I 1–10*). Yamm, som också betitlas Domare av floden, ser sig dock som den mäktigare av dem två i och med att han beskriver sig själv som alla gudars herre och mästare (*KTU 1.2 I 11–17*). Utifrån denna position kräver Yamm att El och gudarna runt omkring honom ska överlämna Baal och allt Baals guld till honom (*KTU 1.2 I 30–35*). El stöttar sin sons krav och proklamerar att Baal ska bli Yamms slav (*KTU 1.2 I 36–38*). Baal reagerar dock kraftigt mot detta och förklarar att det som istället ska hända är att Yamm ska förgöras och att Yamms hus ska brinna (*KTU 1.2 IV 1–5*). Utifrån detta bårdar det upp sig till en strid och gudarna väljer vilken sida de ska stå på (*KTU 1.2 IV 6–10*). Kothar väljer Baal och ger honom två vapen som blir helt avgörande i striden (*KTU 1.2 IV 11–27*). Genom att Baal har dessa vapen verkar utgången given, Baal kommer att ta livet av Yamm och sedan slita sönder hans döda kropp (*KTU 1.2 IV 27*). Mycket riktigt blir det så och Baals seger markerar att Yamms tid som herre och mästare är över och att det nu är Baal som nu regerar (*KTU 1.2 IV 31–41*).

2.2.2 Havsguden Yamm

Yamm framställs som en mäktig gud med många namn och titlar i form av Els älskade son, Domare av floden, Floden, Den store guden, gudarnas herre och mästare. Det finns inte mycket oordning kring Yamm eller någon tydlig koppling till att han har med världens ursprung att göra. Han är dock en tydlig motståndare till Baal vilket gör att det enbart framstår som att Yamm kan kopplas samman med kaos utifrån Gunkels adderade kampmotiv. Kampen handlar dock mer om makt än något annat och framstår som en kamp mellan två jämlingar. Det är El som är den store guden och som framställs som världens skapare, Yamm och Baal definieras utifrån varsitt grundelement i form av vatten och vind.⁶¹ Att det är två jämlingar framstår också genom att hjälpen från Kothar var helt avgörande i striden och inte Baals egen styrka.

2.3 Introduktion till תהום, ים, ומים

Nedan följer en analys av tre centrala hebreiska begrepp för vatten: מים (vatten), ים (hav) och תהום (djup). Det är dessa begrepp jag kommer att utgå ifrån och analysera vidare i mitt exegetiska arbete. De ger tillsammans en bred bild av vattnet i GT även om det finns fler viktiga ord som skulle kunna fördjupa förståelsen.

Genomgången av dessa begrepp är avsedd att skapa en grundförståelse för hur de används och tolkas i GT. Det kommer också bli tydligt att det skiljer sig från hur vi idag förstår och använder oss av ord som vatten och hav.

---

⁶¹ Smith 2009, 244.

2.4 Vattnet מים

Hebreiskans ord för vatten är מים vilket endast förekommer i pluralform.⁶² Det används för att beskriva olika typer av vatten såsom brunnsvatten, regnvatten, flodvatten och havsvatten. Det som sticker ut i sammanhanget är att מים används för att beskriva det vatten som kan komma ur en klippa och det vatten som representerar urtidssdjupet. Vattnets funktion är att det dricks och används vid matlagning, tvättning och rituell rening. Vattnet kan också kopplas samman med en plats såsom ”Egyptens vatten” (2 Mos 7:19), och ett land med mycket vattenkällor är beskrivningen av ett rikt land i GT (5 Mos 8:7).⁶³

2.4.1 Ett brett spektrum av מים-metaforer

Vattnet är en vanlig ingrediens när det gäller bildspråk i GT. Vattnet används som i en bild för att beskriva upplevelser av oro och fara. En oro som kan orsakas av de gudlösa eller fienden (Jes 8:7; 57:20; Pss 66:12; 69:2) men också av rädslan för Guds vrede: ”Din vrede går fram över mig, fasorna gör mig till intet. De sluter sig om mig som vatten, de omger mig ständigt” (Ps 88:17–18).⁶⁴ Vattnet framställs också som något väldigt kraftfullt och som ett hot mot Guds folk (Ps 124:2–5), även som något Gud kan använda sig av mot andra nationer (Hes 26:12, 19). Vattnets då och brus är en bild av det kraftfulla som mäktiga nationer kan frambringa (Jer 17:12–13), som dock inte kan jämföras med Guds väldighet (Pss 65:8; 89:10; 93:4).

Trots att vattnet ofta används för att beskriva det som är hotfullt och våldsamt har det även många positiva och vackra associationer. Att bli ledd av Gud vid och till vatten är att ta emot tröst och vila (Ps 23:2; Jer 31:9) och formar den som blir ledd till att bli en vattenrik trädgård/oas (Jer 58:11). Vattnet har också en koppling till rättvisa och rättfärdighet som beskrivs välla fram likt vatten (Amos 5:24). Även Guds Ande och Guds välsignelser utgjuts över Jakobs ättlingar som vatten (Jes 44:3). Vid ”*a gathering of water*”⁶⁵ (2 Sam 22:12; Ps 18:12) liknas den plats där Gud döljer sig själv när han i makt griper in på jorden. Gud liknas själv vid ”källan med det friska vattnet” (Jer 2:13; 17:13), vilket även en brud och hustru beskrivs som (Ords 5:15).

Vatten används också för att beskriva känslosvall: ”Då rann Israels mod bort som vatten” (Jos 7:5) och hur känslor ska hanteras ”töm ut ditt hjärta som vatten, öppna dig inför Herren” (Klag 2:19).⁶⁶

Vi får alltså ett brett spektrum av vad vattnet מים och dess karaktär kan liknas vid. Alltifrån hot om död till löften om välsignelser och mottagandet av Guds egen Ande. Det förknippas med oro och

---

⁶² Jfr BDB 1907, s.v. מים.

⁶³ Bibel 2000 används om inget annat anges.

⁶⁴ En till liknelse utifrån Guds vrede är att den kan tömmas ut som vatten Hos 5:10.

⁶⁵ Översättning från ESV. B2000 har ”fuktiga massor” vilket inte blir lika tydligt.

⁶⁶ Även Job 11:16, om att glömma sitt lidande.

rädsla liksom tröst och vila. Till slut framstår ים som en bild som kan användas för att täcka hela livet.

2.5 Havet ים

Begreppet ים är det hebreiska ordet för ”sea” (hav).⁶⁷ Utöver att beskriva salta vatten såsom Medelhavet, Sävhavet och Döda havet kan ים även beskriva sjöar som Genesaretsjön och större floder. Begreppet begränsas alltså inte av att det behöver vara ett sammanhängande vattenområde eller bestå av saltvatten vilket är en modern definition av hav.⁶⁸ Havet kan också nämnas som en motsats till jorden och/eller himlen. Begreppet används även i GT för att beskriva det vatten som uppfattades finnas under jorden och varpå jorden var grundad (Pss 24:2; 136:6). Det stora bronsfatet i templet benämndes också som ים (2 Mos 30:18–21; 1 Kung 7:23–24). Det stod där och var fyllt med vatten och användes vid rening (2 Mos 30:18–21; 1 Kung 7:23–24). Det används även som ett begrepp för att ange riktningen ”väst” i GT (4 Mos 34:6).

2.5.1 Det kraftfulla havet

Havet i GT liknas framförallt med det som är mäktigt och hotande, som Gud dock samtidigt råder över på ett tydligt sätt: ”Herre, härskarornas Gud, vem är som du? Nåd och trofasthet omger dig. Du råder över det trotsiga havet, du tvingar dess mäktiga vågor till ro” (Ps 89:10).⁶⁹ Gud har makten att stilla havet men även till att röra upp det (Jes 51:15; Jer 31:35; Jona 1:4). Gud kan ryta mot havet och är inte rädd för att ta i med hårdhandskarna för att få det att lyda (Jes 10:26; 11:15). En effekt av Guds handlande är att havet torkas ut (Jes 19:5; 50:2; 51:10; Jer 51:36). Gud ger också makten över havet till David (Ps 89:26). Havet är också en vanlig symbol för bland annat städer, riken, gudlösa människor och floder (Jes 11:15; 17:12–13; 23:11; 57:20; Jer 6:23; 50:42; Hes 26:3). Havet kopplas samman med drakarna som finns i dess vatten. Parallellt med att det återberättas att Gud delade havet står det att han klöv drakarnas huvuden på vattnet (Ps 74:13).⁷⁰ Upp ur havet beskrivs också andra fruktansvärda varelser komma som har makt att förgöra (Dan 7:1–8).

Även om havet liknas vid det som är trotsigt är det också något som uppmanas och som kommer att prisa Gud på ett kraftfullt sätt (Jes 42:10; Ps 69:35; 96:11; 98:7). Havets vågor kopplas inte bara till förgörelse utan också till framgång (Jes 48:18) och havet innehåller inte bara odjur utan också skatter som är en källa till lycka (Jes 60:5). Havet används också som en vacker parallell till Guds

⁶⁷ Jfr BDB 1907, s.v. ים.

⁶⁸ NE, hämtad 2021-01-22, s.v. hav. Online: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hav>.

⁶⁹ Se även i Jes 43:16; Ps 95:5; 135:6.

⁷⁰ Se även Job 7:12 för den nära kopplingen mellan havet och draken.

kunskap ”kunskap om Herren ska uppfylla landet, liksom havet är fyllt av vatten” (Jes 11:9).⁷¹ Vägen genom havet beskrivs som Guds väg för sitt folk (Ps 77:20; 78:13).

Även om ים inte har samma bredd som מים ger det ändå ett mångfasetterat intryck. Dock dominerar kopplingarna till det som är kraftfullt och hotande. Samtidigt framställs inte ים som ett hot för Gud eftersom Gud är den som råder och styr över ים.

2.6 Djupet תהום

Begreppet תהום används endast 36 gånger i GT och förekommer nästan alltid i poetiska texter. Begreppet anses rymma fem olika betydelser: (1) ett djup i form av underjordiskt vatten, (2) ett havsdjup, (3) urtidshav/-djup, (4) djup i form av djupet av en flod och (5) avgrund med en koppling till *Sheol*.⁷²

2.6.1 De stora händelsernas vatten

Utifrån de sammanhang där ordet förekommer i GT framstår תהום som ett begrepp som starkt förknippas vid stora händelser; såsom vid formandet av skapelsen (1 Mos 1:2; Ords 3:20; 8:27; Ps 104:6), Noah och syndafloden (1 Mos 7:4; 8:2), uttåget ur Egypten (2 Mos 15:5, 8; Jes 63:13) och ökenvandringen med koppling till vattnet som kom ur klippan (Ps 78:15). Även löfteslandet dit Gud leder sitt folk efter ökenvandringen förknippas med תהום då landet beskrivs som rikt bland annat eftersom vattnet från תהום springer fram där (5 Mos 8:7).

I andra texter kopplas djupet תהום tydligt ihop med Guds vilja. Dess källor regleras efter Guds vilja (Ps 135:6) och det är han som kan öppna eller stänga dem (1 Mos 7:4, 11; 8:1–2; Hes 31:4, 9, 15). Det bär på en tydligt paradoxal bild då vattnet från djupet kan vara en välsignelse från Gud (1 Mos 49:25; 5 Mos 33:13; Hes 31:4–9) eller liknas vid Guds dom (Hes 26:19). Djupet kan framställas som en bild för Guds stora rättvisa (Ps 36:7) och som helt avgörande för Guds folks överlevnad (Amos 7:4–5), samtidigt som det beskrivs som något människor kan sjunka ner i (2 Mos 15:5; Jona 2:5) och som kan sluka en hel stad (Hes 26:19). Att bli dragen upp ur djupen liknas då med chansen till att få nytt liv (Ps 71:20). Det finns också en väg genom djupet som beskrivs som en väg där de befriade kan gå utan att snava (Jes 51:10; 61:13; Ps 106:9–10).

Djupet får mer av en karaktär i vissa texter. Det beskrivs bäva när det ser Gud (77:12), stelna till när Gud frustar (2 Mos 15:8) och uppmanas att prisa Gud tillsammans med hela skapelsen (Ps 148:7). I Job 28:14 ges djupet en egen röst där den förklarar att visheten inte finns att hitta hos den. Visheten beskrivs istället finnas hos Gud innan djupet fanns till (Ords 8:24). Det är också genom Guds kunskap som han kan öppna djupets flöden (Ords 3:20).

---

⁷¹ Även Hab 2:14.

⁷² Jfr BDB 1907, s.v. תהום. *Sheol* beskrivs som underjorden och de dödas tillhåll. Jfr West 2000, *EDOTB*, s.v. *Sheol*.

Trots att תהום endast förekommer 36 gånger i GT spelar det en viktig roll i beskrivandet av viktiga händelser. Det är starkt förenat med Guds vilja och kopplas tydligt till gudsfruktan. Det berör död och liv och används för att beskriva Guds dom och rättvisa.

Det är som att תהום ligger till grund för förståelsen av מים och ים, vilket inte vore konstigt utifrån dess betydelse av urtidshav/-djup. I תהום syns två tydliga drag där vattnet antingen framställs mycket positivt, som helt livsnödvändigt, en välsignelse och rikedom vilket finns som ett tydligt tema även kring begreppet מים. Eller så beskriver תהום något kraft- och hotfullt med koppling till dom och död likt betoningen kring begreppet ים. Totalt sätt är detta tre begrepp som rymmer mycket av det som livet innebär med stark betoning på död, liv, välsignelse och dom.

I förhållande till begreppet ”kaos” är det avsaknaden av eller ett våldsamt överflöd av vatten som kan förstås som en rubbad ordning. Fast denna oordning skulle i så fall framställas som Guds vilja eftersom vattnet lyder under honom.

2.7 Apsu, Tiamat och Yamm vs מים, תהום och ים

Utifrån dessa analyser i kapitel 2–3 går det att göra några jämförelser. Det behöver dock förtydligas att materialet från GT är mycket större vilket är en av anledningarna till att GT målar upp en tydligt mycket rikare bild av vattnet.

Det som tydligast definierar vattnet i *Enuma Elish* och *Baal eposet* är att det representeras av gudar. Att vattnet representerar något större än bara ett element blir tydligt även i GT där vattnet dock aldrig på ett tydligt sätt liknas vid något som liknar en gud såsom Apsu, Tiamat och Yamm. Utifrån begreppsanalysen är det svårt att uttyda om vattnet i GT beskriver en motståndare till Gud. Även om havet kan tolkas som trotsigt framställs ett motstånd ifrån havet som utdömt då Gud tydligt beskrivs som den som har total makt över vattnet. Gud styr över vattnet genom att han är den som både kan stilla och röra upp det mäktiga havet.

En likhet med Tiamat finns om תהום tolkas som ett urtidshav och en del av ett förkosmiskt tillstånd, vilket jag kommer undersöka i kapitel 3. Utanför det blir det svårare att se andra kopplingar. Även om תהום beskrivs bäva inför Gud och ges en egen röst i Job 28:14 syns inte något av Tiamats ursinne eller karaktärsdrag. Att תהום beskriver något farligt, utifrån att människor kan drunkna i det, är tydligt. Det är dock inte på det sättet som Tiamat framställs som farlig. Det ligger snarare i att hon skapar demoner och monster vilket i så fall mer kan jämföras med ים ur vilket monster stiger upp i Dan 7:1–8.

Kapitel 3: Vattnet i 1 Mos 1

3.1 Inledning

Bibelns första kapitel visar att vattnet redan i inledningen spelar en stor roll i Bibelns narrativ och i förståelsen om hur världen kom till. Skapelseberättelsen i 1 Mos 1 är en viktig text och hur vattnet framställs här påverkar tolkningen av vattnet i övriga texter eftersom vattnet här i får sin grundbetydelse.

Även om det finns vattenreferenser i 1:14–31 genom havets djur och människans roll som dess härskare har jag valt bort dessa för tydlighetens skull och enbart fokuserat på de texter som just berör själva vattnet.

3.2 Vatten som utgångspunkt för skapelsen (1 Mos 1:2)

Följande verser utgör starten för hela Bibeln: ”I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Jorden var öde och tom, djupet (תהום) täcktes av mörker och en gudsvind svepte fram över vattnet (מים)” (1 Mos 1:1–2). Det är tydligt redan i inledningen till Bibeln och skapelseberättelsen att vattnet spelar en stor roll. Hur 1 Mos 1:2 ska tolkas och vad vattnet representerar är dock mycket omdebatterat.

Det som har dominerat debatten är tolkningen att 1:2 beskriver ett kaos, antingen i form av total oordning eller som en fientlig kaosmakt.⁷³ En viktig fråga kring detta har också varit hur Gud förhåller sig till detta kaos. Skapar Gud kaoset i 1:2 eller existerade det innan?

Det som framförallt talar för ett preexistentiellt kaos är att det inte framgår tydligt att Gud skapar kaoset i 1:2 tillskillnad från allt annat Gud skapar i 1 Mos 1. Dock finns det problem med att se kaoset som preexistentiellt och evigt. I GT beskrivs endast Gud som evig och existerande innan ”jorden och världen blev till” (Ps 90:2).⁷⁴ Ordspråksbokens författare talar emot ett preexistentiellt kaos, i form av jord (ארץ), djup (תהום) och vatten (מים) likt 1:2, i dennes text om visheten: ”I urtiden formades jag, i begynnelsen, innan jorden (ארץ) fanns. Innan djupen (תהום) blev till föddes jag, när det ännu inte fanns källor med vatten (מים)” (Ords 8:23-24). Det fanns alltså en tid innan det tillstånd som beskrivs i 1:2 och på så sätt är det svårt att se kaoset som evigt. Ett preexisterande kaos skapar möjligtvis också en motsättning mellan 1:1 och 1:2. För om Gud är skaparen av himmel och jord (ארץ) i 1:1, varför berättas det sedan om en preexisterande jord (ארץ) i 1:2? Detta talar för att det är Gud som har skapat kaoset, om det överhuvudtaget handlar om ett kaos. Även fast det hävdas att författaren inte är

⁷³ Se min diskussion kring kaos i avsnitt 1.5.1. Vattnet som en bild för kaos, se Wenham 1987, 15–17. Vattnet som en kaosmakt, se Gunkel 2006, 5–77; Brueggeman 2008, 159; Luyster 1981, 1–10.

⁷⁴ För Gud som evig se exempelvis: 1 Mos 21:33; Ps 90:2; Jes 40:28.

intresserad av att berätta om ursprunget till detta kaos, anser jag att det är svårt att tolka det som något annat än att Gud vid något tillfälle har skapat det eftersom endast Gud är evig.⁷⁵

En teori ger dock stöd till att se 1:2 och vattnet där som preexisterande, samtidigt som den ifrågasätter att 1:2 skulle beskriva ett kaos i form av oordning eller kaosmakt.⁷⁶ John H. Walton talar nämligen för att vattnet tillsammans med den öde jorden, mörkret och gudsvinden i 1:2 representerar den bibliska skapelseberättelsens förkosmiska tillstånd.⁷⁷ Ett förkosmiskt tillstånd av vatten finns representerat i *Enuma Elish* genom Apsu och Tiamat men förekommer även i andra skapelsemyter.⁷⁸ Världen förstods alltså inte som att den uppstod ur intet i andra skapelsemyter utan den bestod redan från början av något där vattnet var en vanlig ingrediens.

Utifrån komparativa analyser av olika skapelsemyter framstår det förkosmiska tillståndet överlag inte representera ett kaos i form av en vild oordning.⁷⁹ Snarare handlar det om ett enhetligt tillstånd och en positiv utgångspunkt som dock samtidigt framställs som fattig i relation till den färdiga skapelsen och dess funktioner, ordning och rika variationer.

I *Enuma Elish* framstår inte Apsu och Tiamats existens och att de blandar sitt vatten med varandra som en negativ bild av oordning och kaos utan som en kärlekshandling, vilket leder till skapandet av gudarna.⁸⁰

Dock handlar vattnet inte enbart om ett material i exempelvis *Enuma Elish*. Att vattnet och specifikt תהום skulle beskriva ett gudaväsen eller kaosmakt i 1:2, vilket Gunkel och hans efterföljare har hävdad, är dock svårt att uttyda utifrån själva bibelversen eller ordets övriga användning i GT (se avsnitt 2.6).⁸¹ Tsumura har också visat att תהום förmodligen inte är ett låneord eller den raka motsvarigheten till ordet *tiamat* och att תהום istället borde förstås som ett eget hebreiskt ord laddat med den hebreiska världsbilden, vilket är en världsbild där världens grundelement inte ses som några gudar enligt Walton.⁸³

Alltså har vattnet och tillståndet i 1 Mos 1:2 länge beskrivits utifrån begreppet och konceptet ”kaos”, framförallt på grund av Gunkels påverkan och hänvisande till *Enuma Elish* som textens tolkningsnyckel.⁸⁵ Walton använder istället skapelsemyter såsom *Enuma Elish* för att lyfta bort kaoset

---

⁷⁵ Brueggeman, 2008, 159

⁷⁶ Jfr Walton 2011, 139–152.

⁷⁷ Walton 2011, 139–152.

⁷⁸ Se avsnitt 2.1.1

⁷⁹ Walton 2011, 28–35, 139.

⁸⁰ Se avsnitt 2.1

⁸¹ Gunkel 2006, 5–77. Luyster 1981, 1–10. Olikt Gunkel och Luyster ser Gordon J. Wenham inget i GT som pekar på att תהום skulle vara en makt som Gud strider emot. Wenham 1987, 16.

⁸³ Tsumura 2005, 44–57. Walton 2011, 145.

⁸⁵ Gunkel 2006, 5–77.

från debatten. Teorin om att 1:2 skulle beskriva ett förkosmiskt tillstånd är inte heller en motsättning till att Gud ändå bör ses som dess skapare.

3.2.1 Gud och inte kaos i fokus

Till stöd för att 1:2 inte handlar om vild oordning eller beskriver en kaoskamp hävdar jag att mörkret och gudsvinden i 1:2 framhäver Guds existens snarare än ett kaos. Mörker kan nämligen användas för att beskriva platsen där Gud kan gömma sig vid tillfällena av stora uppenbarelser (5 Mos 4:11–13; 5:22–24), vilket också kan beskrivas som en plats bestående av vatten (Ps 18:12).⁸⁶ Något som talar för den tolkningen är att vattnet (מים) och djupet (תהום) står som synonyma paralleller i texten, vilket pekar på att även mörker och gudsvind skulle kunna vara synonyma.⁸⁷ Även det faktum att mörkret senare i skapelsenarrativet inte framställs som något negativt utan som en god del av skapelsen stödjer detta (1 Mos 1:5, 31).

Begreppen mörker och gudsvind kan på så sätt i 1:2 framhäva Gud på ett dolt sätt tills han uppenbaras genom sin röst i 1:3, i likhet med hur Gud i andra texter visar sig för Israels folk (5 Mos 4:11–12; 5:23).⁸⁸ Att Guds gömställe även nämns också som plats bestående av vatten skapar en naturlig koppling mellan vattnet och mörkret i 1:2.

Sammanfattningsvis anser jag utifrån detta att vattnet och 1:2 i sin helhet inte beskriver ett kaos i form av vild oordning eller fientlig makt. Snarare handlar det om ett positivt förkosmiskt tillstånd där en dold Gud spelar huvudrollen. Vattnet är inte en bild av Guds fiende utan bildar tillsammans med jorden och Gud den goda utgångspunkten för den underbara skapelsen som är på väg att formas.

3.3 Gud ger vattnet sin rätta plats (Dag två: 1 Mos 1:6–8)

I 1 Mos 1 beskrivs Gud skapa världen på sju dagar. Under den första dagen skapade Gud ljuset men redan vid dag två står vattnet återigen i fokus. Här uttalar Gud att ett valv ska bli till i vattnet för att skilja vatten (מים) från vatten (מים) (1:6) och skapar sedan detta valv (1:7). Innan den andra dagen är slut ger han valvet namnet ”himlen” (1:8).

Gud skapar alltså himlen för att dela upp den redan existerande vattenmassan. Himlen blir till genom att Gud säger det, men också genom att Gud själv formar den. Funktionen ligger i att hålla vattnet ovanför jorden på sin plats. Därmed har en del av vattnet hittat sin plats och sin funktion i skapelsen, vilket är en slutsats som stöds av den hebreiska texten och skiftningen från kombinationen ל...בין (1:6) till בין...בין (1:7). Kombinationen ל...בין förstås användas i andra sammanhang för att för

⁸⁶ Wenham 1987, 16–17. Se avsnitt 3.2.1.

⁸⁷ Att vers 2 består av tre parallella delar är något de flesta forskare är överens om. Se Wenham 1987, 17.

⁸⁸ Se även 5 Mos 5:23 om ”rösten ur mörkret”.

att beskriva det som är ospecifikt och בִּין...בִּין det som är specifikt.⁸⁹ Alltså går vattnet från ett tillstånd i 1:6 till att få en tydlig definition efter Guds formande av valvet i 1:7. En del av vattnet har alltså genom Guds handlande intagit sin givna plats ovanför jorden och himlen.

Här finns det också tydliga likheter med *Enuma Elish* i det att vattnet delas.⁹⁰ Skillnaderna ligger dock i hur vattnet hanteras och hur Gud och Marduk framställs. I *Enuma Elish* klyver Marduk den döda Tiamat i två delar varav han använder den ena delen till att forma himlen och tillsätter sen en vakt som ska se till att hennes vattnen hålls på sin plats (se avsnitt 2.1). Till skillnad från *Enuma Elish* finns inget som pekar på att Gud besestrar eller tar livet av vattnet i 1 Mos 1. Marduk klyver Tiamats kropp döda kropp på ett brutalt sätt men Gud framställs mer som en hantverkare i sitt handlande. Det som pekar på det är ordet för ”valv” (רָקִיעַ) vilket kommer från roten רָקַע som betyder stampa ut eller vidga.⁹¹ Ordets koppling till hantverk är tydlig i 2 Mos 39:3, där ordet används för att beskriva ett arbete som går ut på att hamra ut guld till tunna plåtar. Utifrån det får vi en bild av hur Gud likt en hantverkare skapar himlen till att hålla vattnet på sin plats. Själva verket framstår som perfekt i förhållande eftersom det inte behövs någon vakt i 1 Mos 1.

Utifrån denna jämförelse framstår Marduk som en våldsam, vårdslös och osäker herre över vattnet samtidigt som Gud framstår som en bestämd, varsam och noggrann herre över vattnet. I Guds händer får vattnet sin rätta och bestämda plats och hans verk i form av himlen upplevs ha full kontroll över vattnet.

Även om det inte nämns i anslutning till dag två bör delandet av vattnet och skapandet av himlen ses som gott. Detta eftersom frasen återkommer under dag tre (1:10) som ses som en fortsättning i Guds handlande med vattnet.⁹² Det är nämligen än så länge bara ena delen av vattnet som fått sin rätta plats.

3.4 Ett gott hav som Gud råder över (Dag tre: 1 Mos 1:9–13)

Under dag tre uttalar Gud att vattnet under himlen skall samlas till en enda plats så att land blir synligt (1:9). Detta sker utan att Gud behöver skapa något nytt såsom himlen under dag två. Sedan namnger Gud landet för jord (אֶרֶץ) och det samlade vattnet för hav (יָם) och såg att det var gott (1:10). Utöver sitt handlande med vattnet uttalar Gud också att det ska växa fram växter i form av örter och träd på jorden under den tredje dagen (1:11). Dessa växter beskrivs sedan komma fram ur jorden innan Gud avslutningsvis ser och bedömer att det han skapat är gott (1:12).

---

⁸⁹ Hamilton 1990, 122.

⁹⁰ Delandet av vattnet är unikt för *Enuma Elish* och 1 Mos 1. Walton 2011, 160.

⁹¹ BDB, s.v. רָקַע. Wenham 1987, 20.

⁹² Wenham 1987, 19; Hamilton 1990, 123.

Innan den tredje dagen har alltså vattnet täckt hela jorden. Havet (יָם) skapas genom att Gud samlar det. Det sker alltså inte genom att Gud skapar något nytt utan endast genom Guds uttalade vilja. Det kan dock ses som en avmytologisering, alltså att en strid mellan Gud och havet i likhet mellan Baal och Yamm finns underförstått i texten.⁹³ Den avsedda effekten med denna avmytologisering är att få striden till att beskrivas som en enkel match för Gud.

Det som tydligt talar emot detta är att Gud ser havets existens som något gott. Att טוב, som är det hebreiska ordet för gott, repeteras sju gånger i 1 Mos 1 kan uppfattas som en stark markering till läsaren vilket här syftar till att understryka att världen som Gud här skapar är god.⁹⁴ Alla bilder av ondska eller fientlig makt som måste kuvas passar dåligt in i den bilden.

Havet är också det sista som Gud namnger vilket skulle kunna visa på att havet ligger under Guds ansvar eftersom namngivande sedan blir ett uppdrag för människan kring det människan är satt att härska över (1 Mos 1:26; 2:19–20). Det sätt som Gud råder över vattnet är genom skapandet av himlen (1:6–8) och genom sitt ord (1:9–10).

Detta laddar havet (יָם) med en mycket positiv bild. Havet är gott och kan ses som ett vatten format efter Guds vilja utan tecken på motstånd. Det är ett vatten som lyssnar till Guds ord eftersom Gud råder över det.

3.5 Slutsats

Det är svårt att se vattnet i 1 Mos 1 som en bild för kaos eller kaosmakt. Snarare är vattnet en del av världens urtillstånd tillsammans med jorden och framförallt Gud. Ut ur detta urtillstånd skapas sedan hela världen med all dess rikedom och prakt. Vattnet i form av יָם, מַיִם och תְּהוֹם kopplas samman med Gud utifrån att Gud råder över det. Det finns ingen konflikt utan snarare upplevs Gud som varsam och noggrann i sitt hanterande med vattnet. Även det faktum att vattnet, havet och djupet är goda saker i en mycket god skapelse bidrar till den vackra bilden som målas upp av vattnet i 1 Mos 1.

---

⁹³ Day 2000, 100–101.

⁹⁴ Hayes 2012, 37.

Kapitel 4: Vattnet i uttåget ur Egypten

4.1 Introduktion

Vattnet introduceras tidigt i 2 Mosebok där det direkt blir tydligt att vattnet nu också har en helt annan roll än i 1 Mos 1. Istället för att förknippas som källan till nytt liv möter vi nu vattnet som en plats för död men också räddning. De inledande kapitlen berättar nämligen om faraos vilja och försök till att kuva israeliterna. Detta ledde i sin tur till den fruktansvärda befallningen att alla nyfödda israeliska pojkar skulle kastas i floden Nilen för att drunkna (1:22). En av dessa nyfödda pojkar som föddes under detta dödshot var Mose. Mose kommer också att hamna i Nilen men inte genom faraos hand utan genom sin mamma vilket paradoxalt nog blir Moses räddning (2:3). I vattnet där andra nyfödda pojkar hade fått möta döden fick Moses möta räddningen och ett nytt liv som son till faraos dotter (2:5–10). Detta öde kom att definiera Mose då han beskrivs som den som blivit dragen upp ur vattnet (מים) (2:10).⁹⁵

Den mest dramatiska och centrala händelsen kopplat till vatten finns dock i kapitel 14 som berättar om israeliternas väg genom havet ut ur Egypten. Även kring tolkningen av kapitel 14 ses havet av vissa forskare som en bild för kaos och en kaosmakt.⁹⁶ En stor del av dessa antaganden bygger på och förstärks av sångerna i kapitel 15, vilket jag kommer att referera till i min diskussion men som jag inte har utrymme till att gå igenom i sin helhet. Innan jag bemöter detta (se avsnitt 4.5), kommer jag att måla upp andra bilder av vattnets roll i kapitel 14. Eftersom vattnet på ett tydligt sätt ramar in kapitlet och själva händelsen blir allt som sker inom den ramen viktigt i tolkningen av den bild som träder fram.

4.2 Havet som Guds redskap till att skapa ett nytt folk (14:15–21)

Efter att själva vägvalet har förklarats i 13:17–14:4 fortsätter narrativet med att beskriva hur situationen utvecklar sig innan havet delas i 14:5–14. Här berättas det om hur farao ångrar sig och förföljer israeliterna, att israeliterna därför klagat inför Gud och inför Mose som i sin tur försöker att lugna folket. Först i 14:16 avslöjas det vad Gud har planerat. Gud förklarar för Mose att han ska lyfta sin stav och sträcka ut sin hand över havet och klyva det så att israeliterna kan gå genom det. Gud ska sedan få farao och hans armé att följa efter så att han kan krossa dem, bli förhärligad och så att

---

⁹⁵ Det är oklart vad namnet Mose betyder men det kan komma ifrån det hebreiska ordet מֹשֶׁה som betyder ”att dra upp” (se Cole 1973, 58.) eller eventuellt vara ett egyptiskt ord för pojke (se Durham 1987, 17.).

⁹⁶ En tolkning av vattnet som kaos och kaosmakt stöds av bland annat Brueggemann 2008, 165–166. Fretheim 2010, 152–161. Day 2000, 104.

egyptierna inser vem Gud är (14:17–18).⁹⁷ Sedan flyttar sig Guds ängel och molnspelaren som hade gått före israeliterna till att ta sin plats bakom dem (14:19) för att skilja arméerna åt och i samband med det faller mörkret (14:20). Efter detta sker det som Gud har befallt, Mose sträcker ut sin hand över havet ”och Herren drev undan havet med en stark östanvind, som blåste hela natten. Så gjorde han havet till torrt land. Vattnet klövs” (14:21).

Gud har fått det dit han vill och alla är på plats. Det handlar om israeliterna, farao och hans armé och om Gud själv och Guds närvaro i form av molnspelaren och Guds ängel. Dock finns det andra saker på plats som tydligt signalerar vad det är som är på väg att hända. Detta i form av vatten, mörker, vind och torrt land som är ett tydligt eko av 1 Mos 1:2 och signalerar att en ny ordning och en ny skapelse är på gång. Dock är vinden, vattnet och torrt land även ett eko av berättelsen om Noah (1 Mos 8:1, 13), som är en berättelse om död (1 Mos 6:13), räddning (1 Mos 7:7) och nytt liv (1 Mos 9:1).⁹⁸ I 2 Mos 14 är det gudomliga målet en ny skapelse på samma sätt som 1 Mos 1 och 1 Mos 6–9, här med betoningen av ett nytt folk menar Terence Fretheim vilket även jag kommer att argumentera för (se avsnitt 4.5).⁹⁹

Vattnet och specifikt havet (יָם) är ett av redskapen Gud använder för att nå detta mål tillsammans med östanvinden och Mose. Även om det är Mose som uppmanas att klyva vattnet i 14:16, framställs det tydligt i 14:21 att det ytterst är Gud som klyver vattnet genom att använda sig av östanvinden.¹⁰⁰ Det förtydligar att det är Gud som ytterst råder över vattnet såsom det beskrivs i skapelseberättelsen (se avsnitt 4.4).

4.3 Två olika upplevelser i havet (14:22–25)

Havet klyvs och israeliterna går igenom torrskodda samtidigt som vattnet omger dem som en vägg på båda sidor (14:22). Egyptierna förföljer israeliterna ut i havet (14:23) men väl där ute sprider Gud förvirring bland dem (14:24) och låter vagnshjulen köra fast (14:25). Egyptierna inser sitt misstag och försöker fly eftersom ”Herren strider för Israel” (14:25).

Israeliternas vandring genom havet beskrivs kortfattat och som väldigt problemfri. Utifrån en djupare undersökning kring omständigheterna för vandringen genom havet framstår dock situationen som väldigt tuff. Det går att tolka det som att vandringen skedde under natten, eftersom Gud beskrivs skapa förvirring bland egyptierna ute i havet ”strax innan gryningen” (14:24), vilket beskriver tiden mellan klockan två och sex.¹⁰¹ Natten var också en tid som innehöll flera negativa associationer såsom

---

⁹⁷ Återigen finns det en skillnad i översättning likt 14:4.

⁹⁸ Jfr Ska 2003, 38–46.

⁹⁹ Fretheim 2010, 157–159.

¹⁰⁰ Jfr Durham 1987, 196.

¹⁰¹ Ska 2003, 38–46.

den stund då dödens makter var aktiva.¹⁰² En nattvandring genom ett hav som står som väggar på var sin sida framstår på det sättet som en mycket hotfull bild med tanke på hur vattnet tidigare beskrivits som en plats där israeliternas barn mötte döden (1:22). Vi har dock redan sett att vattnet gick från en bild av död till en bild för Guds räddning till nytt liv genom Mose (2:3). Samma sak har även hänt med natten och dess negativa associationer. Det var nämligen under natten som Gud vakade över israeliterna (12:42) samtidigt som han dräpte alla förstfödda i Egypten (12:29). För israeliterna har alltså natten en positiv koppling. För egyptierna är natten fortfarande, om inte mer, förknippad med död. Likadana, fast helt olika kopplingar, kommer israeliterna och egyptierna nu att ha till vattnet och specifikt havet (יָם).

Att befinna sig på en nattvandring rakt igenom ett hav är alltså inget farligt för israeliterna utan tjänar som en bild för Guds beskydd, omsorg och räddning. Det är en väg där de kort och gott går igenom torrskodda. Detta styrks av beskrivningen kring att vattnet stod som en vägg på båda sidor, eftersom en vägg i andra texter tjänar som en bild av Guds beskydd över sitt folk.¹⁰³

Dock kvarstår den hotfulla och destruktiva bilden för egyptierna, vilket blir tydligt i de stora problem de stöter på ute i havet. Först blir de förvirrade och sen kör de fast innan de tillslut upptäcker den fasansfulla sanningen, nämligen att de som trodde att de var ute på en jakt efter sina israeliska-slavar nu istället befinner sig i en strid mot Gud.

Vi får alltså två olika bilder av vad det är som händer och hur Gud handlar ute i havet. Den första är en bild för Guds beskydd. Den andra en bild för Guds motstånd. Det som framstår som helt avgörande för vilken bild som träder fram av havet, och hur Gud handlar med havet, är nationell tillhörighet.

4.4 Havet som utför Guds rättvisa (14:26–30)

När israeliterna hade gått igenom havet ber Gud Mose att återigen sträcka ut sin hand över havet och i detta fall för att havet ska samlas igen och strömma över egyptierna som hade kört fast ute i havet (14:26). Mose sträcker ut sin hand och i gryningen vänder vattnet mot egyptierna och ”Herren störtade dem ut i havet” (14:27). Hela den egyptiska armén går under (14:28) men alla israeliter klarade sig över (14:29).

Andra Moseboken 14:30–31 sammanfattar sedan i stora drag det som har hänt. Gud har räddat Israel från egyptierna vilket blir tydligt eftersom egyptierna ligger döda på havets strand. På andra sidan havet förstår Israel det vilket storverk det är som Gud har gjort, vilket väckte deras fruktan och förtröstan på Gud men även att de började förtrösta på Mose (14:31).

---

¹⁰² Ska 2003, 45–46.

¹⁰³ Jfr Esra 9:9 (NRSV). Cole 1973, 121.

När israeliterna är över på andra sidan vänder vattnet mot egyptierna så att de går under. Här får alltså vattnet återigen en tydlig koppling till död och en tydlig roll såsom Guds redskap i att besegra faraos armé, fienderna till det folk som Gud nu har skapat.

Att det är nationen Israel som är den nya skapelsen vilket Fretheim hävdar blir tydligt här.¹⁰⁴ En av de saker som tyder på detta är att namnet Israel (ישראל) står för sig själv här, vilket det endast skett fem gånger tidigare i 2 Mosebok (5:2 (2ggr); 12:15; 14:5; 14:25). I alla andra fall har namnet stått som en del i en constructus-kedja såsom בני ישראל ”israels söner/israeliterna”.¹⁰⁵ Vid fyra av de fem tillfällena uttalas namnet Israel av farao och egyptierna som då uttrycker att de inte vill släppa Israel. Här har dock Gud besegrat motståndet till Israel, ”israels söner” (14:29) står på andra sidan havet räddade och fria i form av den nya skapelsen ”Israel” (14:30) eftersom de som försökte förhindra detta nu är döda.

Att vattnet återvänder i gryningen lyfter också fram viktiga slutsatser angående vattnets roll. Gryningen är den sista tidsangivelsen i kapitel 14 och tjänar mycket möjligt till att poängtera ljuset och rättfärdighetens seger över mörker och orättvisa.¹⁰⁶ Gryningen förekommer nämligen i andra texter i GT som en tid för just dom och rättvisa (2 Sam 15:2; Jer 21:12; Sef 3:5), som en tid då Gud hör bön (jfr Pss 5:4; 46:6; 59:9–10) och som en tid då Gud vinner en seger åt Israel (2 Kung 3:21–24; 19:35).¹⁰⁷

Utifrån detta går det att se det som att Gud genom att använda sig av vattnet som ett redskap har: (1) utövat sin rättvisa och dömt egyptierna genom att dränka dem i vattnet, (2) gett sitt gensvar på israeliternas bön (14:10) och (3) vunnit en seger åt Israel, (4) vilket är det folk han genom sitt handlande nu har skapat.

Guds mäktiga handlande med havet väcker också fruktan och אמן, vilket B2000 översätter som ”förtröstan” men som även kan översättas till ”faith” (tro).¹⁰⁸ Gud får alltså här ett nytt folk som tror på och fruktar honom. Det visar sig tydligt i det första nationen Israel gör vilket är att ära Gud för det han gjort (15:1–21).

4.5 Kaos och kaosmakt i 2 Mos 14

I texten framstår inte havet eller det som händer i havet som någon form av oordnat kaos för israeliterna. Snarare framstår vägen till och genom havet som genomtänkt (13:17–13:22) och ordnad (14:22). Dock är det tanken att deras väg ska framstå som kaosartad och förvirrad för att farao med

---

¹⁰⁴ Fretheim 2010, 157–159.

¹⁰⁵ Egen översättning.

¹⁰⁶ Jfr Ska 2003, 45–46.

¹⁰⁷ Jfr Ska 2003, 45–46.

¹⁰⁸ Jfr ESV och NRSV som har ”believed”. BDB 1907, s.v. אמן.

sin armé ska sätta efter dem (14:2–4). Sanningen är dock den att det blir egyptierna som får möta ett sant kaos i havet (14:22–25) i form av förvirring och en motståndare i Gud själv. På så sätt kan havet i 2 Mos 14 på ett tydligt sätt kopplas samman med begreppet kaos. Ett kaos för motståndarna till skapandet av Israel. Ett kaos som kommer ifrån och i form av Gud.

En vanlig tolkningen är att farao och hans armé personifierar kaoset i form av Guds motståndare och motståndare till skapandet av Guds folk. De ses som kaosmakten som Gud har till avsikt att besegra för att bli förhärligad.¹⁰⁹ Att det finns en tydlig strid mellan Gud och egyptierna stödjer detta. Samtidigt är det en kamp mellan två ojämlika parter tillskillnad från hur kamperna framställs i *Enuma Elish* och *Baal eposet* (se avsnitt 2.1 och 2.2). Även att striden i dessa myter är mot urtidsvattnet Tiamat och havsguden Yamm talar emot detta då kampen mot faraos armé sker i havet och med havets hjälp.

Finns det då en kamp mot själva havet i 1 Mos 14? Det som kan stödja ett sådant påstående är att Gud använder sig av vinden för att klyva havet. Det var med vindens hjälp Marduk besegrade Tiamat och Baal benämns själv som stormguden (se avsnitt 2.1–2.2.2). I båda fallen segrar den som har vinden som sitt vapen. Att vinden är tvungen till att blåsa hela natten (14:21) kan vara ett tecken på en strid som på samma sätt som striden mot egyptierna inte är avgjord innan gryningen (14:27). Dock anser jag att det snarare handlar om en koppling till det tillfälle där Gud använder vinden till att blåsa in gräshoppor i Egypten (10:13) och sedan till att dränka dessa i havet (10:19), vilket snarare är en bild som i 14:21 talar om vad Gud kommer att göra mot egyptierna än något annat.

Även i kapitel 15 finns tecken på en kamp mot vattnet. I 15:8 beskrivs vattnet מים torna upp sig och djupet תהום stelna mitt i havet ים när Gud ilsket frustar till (15:8). Att Herren utropas som konung i 15:18 kan också stödja bilden av en kamp likt de i *Enuma Elish* och *Baal eposet* då det även blir konsekvensen för både Marduk och Baal efter deras segrar.¹¹⁰ Samtidigt framställs dock fienden i kapitel 15 tydligast i form av farao och hans här (15:4). Även om Gud frustar åt תהום, ים och מים sker besejandet av fienden även med hjälp av תהום (15:5), ים och מים (15:10) i kapitel 15 på samma sätt som i kapitel 14. Att Gud ”frustar” är inte heller tillräckligt för att motivera att Gud strider mot vattnet utan snarare att vattnet, i dess olika former, lyder honom och rättar in sig efter hans vilja.

Om både vattnet och farao beskriver en kaosmakt blir det svårt att förklara hur detta hänger ihop. Fretheim visar dock att ett sätt att förklara detta är att se segern över farao och egyptierna också som en kosmisk seger som inte bara påverkar israeliterna utan hela världen.¹¹¹ En seger som Gud vinner genom att han tar kontroll över kaosmakterna i 15:8 (ים, תהום, מים) till att göra hans vilja.

---

¹⁰⁹ Brueggemann 2008, 165–166. Fretheim 2010, 152–161.

¹¹⁰ Jfr Day 2000, 104.

¹¹¹ Fretheim 2010, 152–170.

Jag anser dock att det är tydligare att Gud tar kontroll över farao och hans armé genom att förhärda farao och få honom att sätta efter israeliterna (14:4).

Sammanfattningsvis får vi alltså en bild som pekar på att israeliterna inte upplever något kaos i förhållande till själva havet. Dock har de en tydlig motståndare i farao och hans armé. Egyptierna är de som verkligen upplever ett kaos i havet och en motståndare i Gud som tillslut besejrar dem genom att använda sig av havet.

Det finns för lite stöd till att havet skulle representera en kaosmakt i kapitel 14. Kaosmakten representeras i så fall snarare av farao och hans armé och de krafter de representerar utifrån ett djupare perspektiv. Dock är kopplingen mellan Egypten och motståndarna i form av Yamm och Tiamat svag, vilket gör att det går att ifrågasätta ett liknande kampmotiv här.

4.6 Slutsats

Trots att vattnets roll har förändrats i jämförelse med 1 Mos 1 är det tydligt att det fortfarande står under Guds kontroll. Även om farao försöker använda dess kraft till att kuva israeliterna så går det inte. I Guds hand är vattnet en kraft för Mose och israeliterna, samtidigt mot farao och egyptierna.

Det blir tydligt i 1 Mos 14 där vattnet och specifikt havet används av Gud till att rädda och beskydda israeliterna och skapa sig ett eget folk i form av Israel. Samma vatten använder Gud som redskap till att utföra sin slutgiltiga dom över farao och Egypten.

Det sätt som Gud handlar med vattnet skapar fruktan, tro och tacksamhet som uttrycker sig i att Guds folk prisar honom.

Vattnet framstår bara som en bild för kaos i egyptiernas ögon och det som närmast kan liknas vid en kaosmakt är Gud själv som är den som skapar förvirring och tillsammans med havet, vinden och Mose strider för sitt folk.

Kapitel 5: Vattnet i Jesaja 40–55

5.1 Introduktion till Jesaja 40–55

Jesaja kapitel 40–55 är en viktig pusselbit i detta studie för att ge en djupare bild av vattnet och dess roll. Eftersom Jes 40–55 talar om ett nytt uttåg (43:19; 48:20–21; 49:9; 55:12), med koppling till uttåget ur Egypten (43:16–17; 52:4, 11–12), och om en ny skapelse (42:9; 48:6–7), och om Gud som detta och hela världens skapare (40:28; 42:5; 44:24; 45:12, 18; 48:13; 51:13), får vi här en senare bild av vattnet som samtidigt relaterar till våra tidigare texter 1 Mos 1 och 2 Mos 14. Även den starka kopplingen till Babylon (43:14; 46:1–2; 47:1; 48:14, 20) och till avgudar (40:18–20; 41:7, 29; 42:8, 17; 44:9–20; 45:20; 46:1; 48:5) öppnar upp för en tydligare spänning till *Enuma Elish* och *Baal epuset*.¹¹²

Det som utgör ett problem i tolkningen av vattnets roll rör sig kring vilka som är mottagarna av budskapet, vilket ofta har tolkats antingen som folket i Juda rike (1:1) eller som folket i den babyloniska exilen (39:6–7).¹¹³ Det finns även olika tolkningar kring hur det nya uttåget bör tolkas. Det har exempelvis tolkats som ett kommande fysiskt uttåg, som en kommande befrielse från någon form av slaveri eller som en bild av en vandring från död till liv.¹¹⁴

Vattnet förekommer ofta i Jes 40–55 och begreppen מים, ים och תהום finns representerade i hela 19 verser (מים (40:12; 41:17–18; 43:2, 16, 20; 44:3–4; 12; 48:1, 21; 49:10; 50:2; 51:10; 54:9; 55:1), ים (42:10; 43:16; 48:18; 50:2; 51:10, 15), תהום (51:10)). På grund av uppsatsens begränsade utrymme har jag valt ut sju verser (40:12; 44:3; 48:1, 18; 49:10; 50:2; 51:10), som jag anser är representativa för hur vattnet framställs i Jes 40–55. Trots denna begränsning anser jag att följande analys visar på vattnets rika betydelse i Jes 40–55 och hur vattnets roll har utvecklats i förhållande till 1 Mos 1 och 2 Mos 14.

5.2 Gud har vattnet (מים) i sin hand (40:12)

I Jes 40:12 är vattnet med och beskriver Gud som skaparen av himmel och jord likt 1 Mos 1, vilket även lyfter fram Guds storhet i jämförelse med folken (40:17). En möjlig koppling till 2 Mos 14 saknas här, även om det dock finns en tydlig polemik mellan Gud och folken såsom det fanns mellan Gud och egyptierna.

I 40:12–17 ställs tre frågor: (1) vem det är som mäter upp vattnet (מים) i sin hand, himlen med sina fingrar, jordens mull i ett mått, bergen och höjderna på en våg (40:12)?; (2) vem kan styra

¹¹² Notera även att Marduk i form av Bel nämns i 46:1. Marduk nämns som Bel i *Enuma Elish* (se avsnitt 2.1).

¹¹³ Jfr Tiemeyer 2011, 77–145.

¹¹⁴ Jfr Tiemeyer 2011, 155–203.

Herrens tankar (40:13)?, och (3) vem rådgör Herren med som kan ge honom vishet, vägledning, kunskap och insikt (40:14)? Efter dessa frågor konstateras folkens litenhet (40:15–17): de är som droppar ur ett ämbar, väger lätt som stoft (40:15), de är som intet för Herren (40:17).

Svaret på den första frågan är att Herren är den som håller hela världens vatten i sin hand. Det är en bild som visar på hans storhet i kontrast till folkens litenhet i texten. En litenhet såsom en vattendroppe, vilket även kan syfta till att visa på folkens litenhet gentemot vattnet. Dock framstår det som att den stora kontrasten finns mellan Gud och folken i texten.¹¹⁵

Folken är troligtvis en bild för de olika nationernas kraftfulla arméerna, vilket för de allra flesta var den stora skräcken.¹¹⁶ Att Gud helt avfärdar detta som ett hot blir här en tydlig markering av hans makt och storhet.¹¹⁷

Det kan också finnas en koppling till *Enuma Elish* i texten i form av en underliggande jämförelse med den babyloniske skaparguden Marduk.¹¹⁸ Marduk hade nämligen en rådgivare och medhjälpare i guden Ea (se avsnitt 2.1) och det kan vara därför som det tydligt markeras i 40:14 att det inte finns någon som kan ge Herren råd eller vishet. Att det i föregående kapitel finns en koppling till exilen i Babylon (39:5–8), och att de efterföljande verserna (40:18–26) handlar om avgudar, kan möjligtvis också ge kraft åt en koppling till Marduk och det babyloniska skapelseeposet här. Även om det handlar om en jämförelse med Marduk är det tydligt att Gud i 40:12 framställs som världens skapare i och med att han beskrivs som den som mäter vattnet, himlen och bergen.

Inte heller här framställs vattnet i form av kaos eller kaosmakt med en hemsk potential till att hota den skapade ordningen.¹¹⁹ Istället framställs vattnet som litet i förhållande till Gud och att han har det i sin hand visar på hans fulla kontroll över det.

Vattnet (מים) i 40:12 framställer alltså Herren som Gud och skaparen av världen. Att Herren mäter vattnet och håller det i sin hand visar på hans makt och storhet i förhållande till det sedan skapelsenden. Vattnet har alltså aldrig varit något hot mot Gud och inte heller nationernas arméer som bara liknas vid en droppe vatten i jämförelse. Även om det kan finnas en koppling till Marduk och *Enuma Elish*, står kontrasten framförallt stå mellan Guds storhet och folkens litenhet.

5.3 Vattnet (מים) som en bild Anden och en välsignad framtid (44:3)

Om 1 Mos 1 berättar att jorden kommer fram ur vattnet (1 Mos 1:9–10) och att torrt land blir synligt i havet i 2 Mos 14:21 sker det motsatta i Jes 44:3. Här beskrivs ett löfte om att Herren ska gjuta vatten

---

¹¹⁵ Jfr Hochberg 2014, 328.

¹¹⁶ Jfr Kim 2016, 192.

¹¹⁷ Jfr Kim 2016, 192.

¹¹⁸ Jfr Kim 2016, 191.

¹¹⁹ Goldingay 2005, 36.

över törstande och mark och floder över torrt land och sin Ande över Jakob-Israels barn vilket liknas med välsignelser över Jakobs-Israels ättlingar.

Här får vi alltså en annan bild av hur Gud handlar med vattnet. Att vattnet i form av Anden hålls ut över Guds folks ättlingar framstår inte som en dom över dem, likt hur Gud dömde egyptierna i 2 Mos 14:26–28, utan som en välsignelse och en kraft till nytt liv (44:4) i enhet med Gud (44:5).

John Goldingay pekar på att Gud här har vänt ett tillstånd av död och undergång (43:28) för sitt folk.¹²⁰ Från att beskrivas som gräs och blommor som vissnar (40:6–7) handlar det nu om ett nytt liv och ny tillväxt i form av nya sorters växter (44:3–4).¹²¹

Här liknas alltså vattnet med Guds Ande som utgjuts över människor till ett nytt välsignat liv i enhet tillsammans med Gud.

5.4 Havet (יָם) som en bild för kraften i Guds rättfärdighet (48:1, 18)

I kapitel 48 finns det tydliga referenser till både Gud som skapare av himmel och jord (48:13) och som skaparen av något nytt (48:6–7). Kapitlet avslutas sedan med en uppmaning till ett nytt uttåg ut ur Babylon (48:20–21).

I Jes 48:1 tilltalas Guds folk som Jakobs ätt, de som bär namnet Israel, svär vid Herrens namn och prisar Israels Gud, men också de som härstammar מִמִּי יְהוּדָה ”från Juda vatten”.¹²² Det gör de utan trohet eller צדקָה, vilket i grunden betyder rättfärdighet.¹²³ I 48:1 sticker orden ”från Juda vatten” ut eftersom Juda vatten inte förekommer någon annanstans i bibeln. Förklaringen bakom valet av orden från Juda vatten kan vara att vattnet beskriver de sexuella oegentligheter som förknippas med Juda tidigt i Bibeln (1 Mos 38:1–30).¹²⁴

Senare i 48:17 beskriver Gud sig själv som den som ger sitt folk nyttig undervisning och vägledning (48:17) och att han önskar att folket hade lytt hans bud (48:18). För då hade folkets lycka blivit som en flod och dess צדקָה som havets vågor (48:18). De hade fått avkommor som sanden och aldrig få sitt namn utplånat (48:19).

Texten framhäver hur Gud önskar att det hade varit. Att folket hade följt hans undervisning, vägledning och bud. Då hade de varit ett folk vars rättfärdighet hade kunnat liknas vid havets vågor. Nu saknar folket rättfärdighet och liknas istället vid Juda vatten.

---

¹²⁰ Goldingay 2005, 229.

¹²¹ En koppling mellan båda texterna är att Guds רוח är aktiv. Det får gräset att torka i 40:7 men får träden att grönska i 44:4.

¹²² Egen översättning.

¹²³ BDB, s.v. צדקָה.

¹²⁴ Goldingay 2005, 341.

Att Gud beskrivs som skaparen av något nytt (48:6–7) och uppmaningen till ett nytt uttåg (48:20–21) ger dock hopp till att Guds folk i framtiden skulle kunna liknas vid havet och kraften i Guds rättfärdighet. Vi har tidigare sett att Guds handlande med havet i 2 Mos 14 kan kopplas samman med utförandet av Guds rättvisa och fungera som en bild för rättfärdighetens seger.¹²⁵ Här liknas dock Israel med själva havet och ett sätt att få ihop detta är att göra en koppling till Guds folks framtida kraftfullhet i 41:14–16 likt Goldingay.¹²⁶

Vi har sett att vattnet kan liknas vid folk (avsnitt 5.2) och även tidigare i Jesaja förekommer havet som beskrivningen av kraften hos mäktiga nationer (5:26–30; 17:12–13). Rättfärdigheten beskrivs också som en kraft som vände sig emot Israel likt en rättvisans stormflod (10:22; 28:17). Det framstår alltså som att Israel på grund av sin orättfärdighet har fått möta Guds rättfärdighet, i form av kraften hos mäktiga nationer, även om Guds tanke var tvärt om. Rättfärdigheten som kommer av att följa Guds undervisning, vägledning och bud framstår här leda till liv i överflöd vilket står i motsats till den dom som uttalats över Israel tidigare (10:22).

Alltså förstärks här den koppling som vi tidigare sett mellan Guds rättfärdighets kraft och havet och dess vågor, vilket är en rättfärdighet som är tänkt att leda till nytt liv i överflöd (48:19), som dock även kan leda till motsatsen (10:22).

5.5 Tillgång till vatten (מים) som en bild av ett välsignat liv för alla (49:10)

I Jes 49:9 säger Gud till de fångna att de ska gå ut och finna bete längs vägarna och på alla kala höjder (49:9), vilket är ett tydligt eko av ett uttåg. Vidare beskrivs det att de fångna inte ska hungra eller törsta eller skadas av sol eller ökenvind eftersom han som förbarma sig över dem kommer att leda dem och föra dem till flödande källor av vatten (49:10).

Detta tycks handla om ett uttåg utan en tydlig strid. Istället för en uppmaning till farao att släppa Guds folk i 2 Mos 10:3 kommer här en uppmaning direkt till de fångna att gå ut. Gud beskrivs som en herde snarare än en krigare (2 Mos 14:25).

Guds folks upplevelser står i skarp kontrast till avgudamakarna: ”han låter bli att äta och blir trött, han dricker inget och blir kraftlös” vilket Hyun Chul Paul Kim poängterar.¹²⁷ Enligt Kim visar kontexten att det inte främst handlar om en vacker framtidsbild utan om ett kall för Guds tjänare till att inta sin roll som folket Israel och till att frodas.¹²⁸ Alltså handlar det om ett uttåg i formen av att

---

¹²⁵ Se avsnitt 4.4.

¹²⁶ Goldingay 2005, 358.

¹²⁷ Kim 2016, 232.

¹²⁸ Kim 2016, 233.

vara ett ljus för nationerna så att Guds räddning når ut över hela världen (49:6) och ett vittnesbörd som ger glädje till hela skapelsen (49:13).

Tillgången till vattnet och livsförsörjning tjänar alltså som en bild för omvärlden, vilket visar på att Gud är den som förbarmar sig (49:10) och kommer med tröst (49:13) till de fångna som sitter i mörkret (49:9).

5.6 Guds makt jämfört med nationerna, havet (ים) (50:2)

I likhet med 2 Mos 14 beskrivs havet torka ut till folkets befrielse men annars är kopplingen till ett uttåg vagt. Istället är det flera som menar att havet här beskriver en kaosmakt med koppling till 1 Mos 1:2 vilket jag kommer att bemöta.

I Jes 50:2 undrar Herren varför han inte fann någon när han kom och varför ingen svarade när han ropade? Han frågar om hans arm skulle vara för svag eller om han saknar kraft till att befria dem, sitt folk som han tidigare benämnt Sion (49:14). Sedan beskriver Herren att han ryter åt havet, att det torkar ut och att floder förvandlas till öken så att fiskar ruttnar och dör av törst.

Som jag nämnde ovan kan havet här tolkas representera en kaosmakt och Guds motståndare. Det kan handla om en jämförelse med Baal eller om en koppling till det som beskrivs som de kosmiska kaosmakterna i 1 Mos 1:2.¹²⁹ Eftersom jag anser att 1 Mos 1:2 förmodligen inte beskriver någon kaosmakt (se avsnitt 3.2), ser jag inte det som troligt. Att begreppet som används här är ים och inte תהום talar också emot det. Kan det istället här handla om att ge Gud Baals plats i syfte att visa på Guds makt? Det som anses tala för att det är det kraftfulla ordet ”ryter” גערה, vilket även återkommer i andra texter där en liknande konflikt kan läsas in (Ps 18:16; Job 26:11).¹³⁰ Jag anser dock att havet här i 50:2 återigen är en bild först och främst för mäktiga nationer. I föregående kapitel beskrivs nämligen folket som fångar (49:9, 24) hos länderna (49:22) eller den starke (49:24). Detta och att ”havet” och ”allt det rymmer” står som en parallell till ”fjärran länder” och ”de som bor där” i Jes 42:10 styrker att havet även här i 50:2 bör tolkas som mäktiga nationer och att fiskarna fungerar som en bild för dess befolkning.

Istället för att texten skulle jämföra Guds makt med Baals verkar det här alltså vara en makt demonstration som är tänkt att visa på Guds storhet i förhållande till kraftfulla nationer, deras härskare och arméer i första hand.

---

¹²⁹ Jfr Kim 2015, 237. Goldingay 2005, 389–399.

¹³⁰ Goldingay 2005, 389–399.

5.7 Havet (ים), djupet (תהום) och vattnet (מים) som fientlig makt? (51:10)

I Jes 51:9 inleds en klagan till Herren om att vakna upp till styrka och makt som i forna dagar. Som när han högg ner och genomborrade draken Rahav. Vidare beskrivs Herren som den som torkade ut havet och vattnet i det stora djupet till att göra en väg där de befriade kunde tåga fram (51:10).

Ända sedan Gunkel har denna text tolkats som en av de texter vilken tydligast bevisar och lyfter fram vattnet som en kaosmakt. Gunkel hävdade att Rahav är personifieringen av djupet תהום som han anser vara den hebreiska motsvarigheten till Tiamat.¹³² Det stöds här av att Rahav genomborras vilket är likt hur Marduk besegrar Tiamat (se avsnitt 2.1). Rahav representerar Egypten på andra ställen i Jesaja (Jes 30:7), men John Day påpekar att eftersom Gud nämns som skapare i 51:13 kan Rahav inte endast vara en bild för Egypten utan har en tydlig koppling till den kosmiska konflikt som han läser in i 1 Mos 1.¹³³

Det som talar emot påståendet om en koppling till 1 Mos 1 är att händelsen nämns utifrån ”i forna dagar...gången tid” (51:9), vilket anses referera till Israels egen historia och därför pekar mer mot en koppling till Egypten och 2 Mos 14.¹³⁴ Watson anser även på att Day har fel i sin slutsats kring 51:13, där Gud snarare beskrivs som skapare med syftet att visa på Guds storhet än något annat.¹³⁵ Torkandet av vattnet i 51:10 borde enligt Watson också främst förstås utifrån den efterföljande texten i samma vers att Gud ”gjorde havsbotten till en väg där de befriade kunde tåga fram” (51:10), istället för att ses som en parallell till Guds besegrande av Rahav/Egypten i 51:9. Dock har vi tidigare sett att havet och vattnet på ett tydligt sätt kopplats samman med nationerna i Jes 40–55 (se avsnitt 5.2, 5.4 och 5.6), vilket gör det troligt att vattnet och Rahav/Egypten är parallella i detta fall. Däremot framstår vattnet inte som en tydlig referens till någon kosmisk kaosmakt.

5.8 Slutsats

Vi har nu sett att vattnet, dess roll, och hur Gud använder sig av och relaterar till det är väldigt mångfacetterat i Jesaja 40–55. Framförallt framstår vattnet och havet som en bild för folk, nationer, fjärran länder och specifikt vid Egypten i 51:10. Gud är dock mäktigare och beskrivs som den som har makten över dessa nationer, på samma sätt som han är den som råder över vattnet och har det i sin hand. I Guds hand är vattnet kraftfullt och gott. Havets vågor liknas vid kraften hos Guds rättfärdighet som var tänkt att definiera Guds folk och leda till liv i överflöd för Israel. Att täckas av vatten har Gud förvandlat från att vara en bild av död till att bli en bild för liv genom att vattnet förknippas med

---

¹³² Gunkel 2006, 21–22.

¹³³ Day 1985, 93.

¹³⁴ Goldingay 2005, 432.

¹³⁵ Watson 2005, 292–294.

utgjutandet av Guds Ande. Ett vattenrikt liv är ett liv som förknippas med Guds rika välsignelse och framförallt ett liv tillsammans med Gud. Detta liv finns till för alla folk. Vattnet framstår inte som en bild för oordning, förvirring eller tomhet. Det kan symbolisera kaos i form av en fientlig nation, men det finns inget tydligt tecken på att vattnet här skulle representera en kosmisk kaosmakt med koppling till 1 Mos 1.

Kapitel 6: Diskussion och slutsats

6.1 Är vattnet en bild för kaos och/eller en kaosmakt?

Genom att redogöra för begreppet ”kaos”, dess ursprung, olika betoningar inom den kristna tolkningshistorien, sammanflätning med *Chaoskampf*-teorin och nutida betydelse har jag visat på de skilda betoningar som begreppet bär på idag. Dess huvudsakliga betydelse utifrån en koppling till Bibelns texter framstår framförallt som oordning, tomhet, förvirring, men även att det bär på ett koncept om kaos som kosmisk oordning i form av en motsats och ett motstånd. Detta koncept benämns som *Chaoskampf*-teorin eller *Combat Myth* där man menar att det sedan skapelsen i Bibelns texter finns att skönja en tydlig kamp mellan Gud och en kaosmakt likt hur det ser ut i exempelvis de mesopotamiska myterna *Enuma Elish* där kaosmakten representerades av urtidsvattnet Tiamat, och *Baal eposet*, där kaosmakten representeras av havsguden Yamm.

Vi kan dock konstatera att *Chaoskampf*-teorin är ifrågasatt idag och har fått backa på vissa områden. Kritiken har handlat om att exempelvis *Baal eposet* inte har någon stark koppling till skapelsen, att det saknas ett bibliskt stöd för en kaosmakt, och att det inte finns något kaos i *Enuma Elish*.

I min analys av dessa mesopotamiska myter framkommer det att varken Tiamat eller Yamm står för någon form av oordning. De beskriver främst ett kaos utifrån att de ses som ett motstånd till Marduk respektive Baal.

Efter en begreppsanalys av de tre hebreiska begreppen för vatten מים, ים och תהום gick det att se att avsaknaden av eller ett våldsamt överflöd av vatten kunde förstås som ett oordnat tillstånd i GT. Dock skulle denna oordning inte kunna komma från någon kaosmakt eftersom vattnet tydligt beskrivs lyda under Guds vilja. I motsats till Apsu, Tiamat och Yamm, vilka representerar vattnet i *Enuma Elish* och *Baal eposet*, beskrivs inte מים, ים och תהום som några gudar. Även om ett möjligt motstånd mot Gud kan skönjas framförallt utifrån begreppet ים, det hebreiska ordet för hav, framställs ett motstånd som utdömt eftersom Gud beskrivs ha total makt över havet.¹³⁷

Vidare i min analys har jag inte sett något stöd för att vattnet i 1 Mos 1 skulle vara en bild för kaos i form av oordning eller kaosmakt. Vattnet i 1 Mos 1:2 kan snarare beskrivas som ett positivt urtillstånd, i likhet med hur Apsu och Tiamat framställs i *Enuma Elish*, utan oordning eller tecken på motstånd. En underförstådd konflikt motsägs av att vattnet i 1 Mos 1 ses som gott och som en del av den mycket goda skapelsen.

I 2 Mos 14 förknippas dock vattnet med ett kaos i form av oordning, förvirring och motstånd, dock endast för egyptierna som möter detta ute i havet i sin strid mot Gud. Även om vattnet beskrivs

stelna till i 2 Mos 15:8 vid Guds frustande, är detta inte tillräckligt för att tolka vattnet som Guds motståndare.

I Jes 40–55 möter vi inte mycket av kaos och kamp. Vattnet och havet framstår inte som en kosmisk kaosmakt eller fiende till Gud med kopplingar till 1 Mos 1. Dock kopplas havet samman med nationerna och specifikt Egypten i Jes 51:10. På det sättet kan vattnet representera Guds motståndare, även om det inte finns någon tydlig konflikt kopplat till dessa texter som snarare handlar om en maktdemonstration.

Utifrån detta går det att dra följande slutsats: vattnet kan förknippas med ett kaos som ett oordnat eller förvirrat tillstånd, vilket analysen av 2 Mos 14 visade. Dock framstår detta som ett kaos Gud skapar, vilket drabbar Guds och Israels fiender. Det finns även tecken på att havet kan representera en kaosmakt i form av en motståndare till Gud i Jes 40–55. Mycket tyder dock på att det är en kaosmakt nära förknippad med ett fientligt inställt folk, såsom Egypten. Totalt sett har vattnet mycket lite med kaos eller kaosmakt att göra i dessa centrala texter i GT. Varken kaos eller en strid med en kaosmakt framstår som utgångspunkten för skapelsen i GT. Kaos är inte heller den stora bilden av vattnet i 2 Mos 14 där Gud skapar sitt folk Israel. Det är inte heller ett kaos i dess olika former som vattnet förknippas främst med i Jes 40–55.

6.2 Vilken bild av vattnet målas upp genom de tre begreppen מים, ים och תהום?

I min begreppsanalys מים, ים och תהום målades en mycket rik bild av vattnet upp. Begreppet מים, det hebreiska ordet för vatten, bär på ett mycket brett spektrum och förstås kunna beskriva alltifrån ett dödshot till mottagandet av Guds egen Ande, eller från en känsla av oro till en känsla av tröst. Även om havet ים domineras av kopplingar till det som är kraftfullt och hotande finns också vackra bilder kopplat till begreppet, exempelvis av ett hav som lovsjunger och innehåller skatter. Djupet, תהום, bär både det hotfulla i form av dom och död men även den mycket positiva bilden i form av en välsignelse, en förutsättning till liv och rikedom.

I 1 Mos 1:2 beskriver מים och תהום ett positivt urtillstånd där det tillsammans med Gud och jorden bildar utgångspunkten för den underbara skapelsen. Vattnet, i form av מים, ים och תהום, beskrivs i 1 Mos 1 som något gott och som en god del i en mycket god skapelse.

I 2 Mos 14 står havet ים i fokus och bildar en ram för det som sker. Här målas vattnet, genom havet, upp som Guds mycket kraftfulla redskap, vilket Gud använder och styr över tillsammans med Mose och vinden. Havet används här som ett redskap till människors beskydd, räddning, dom, död och till att skapa ett nytt folk. Vattnet i form av havet framställs också som en plats där Guds folk är

trygga och inte möter några problem, men där deras fiender egyptierna möter ett kaos i form av förvirring och motstånd genom Gud själv.

Jes 40–55 ger oss fler bilder av vattnet, framförallt att det fungerar som en bild för folk och nationer. När havet och dess vågor kopplas samman med Guds folk blir det en bild för kraften i Guds rättfärdighet, som var tänkt att definiera Israel. Vattnet är på ett tydligt sätt underställt Gud som har det i sin hand. Den hotfulla bilden att täckas av vatten blir i Jes 40–55 till en positiv bild i och med att vattnet här förknippas med utgjutandet av Guds ande. Tillgång till vatten är även i Jes 40–55 en bild för ett välsignat liv tillsammans med Gud.

Slutsats: den bild som målas upp runt מים, ים och תהום är mycket rik och visar på att vattnet berör allt från liv till död. Vattnet har med nytt liv och med en ny skapelse att göra. Även om vattnet är kraftfullt och hotfullt, är det i grunden gott och fungerar som Guds redskap till att uppfylla hans goda syften. Vattnet kan också tolkas utifrån två olika perspektiv. För Guds folk är vattnet enbart positivt. Även om Guds folk står mitt ute i ett hav eller översköljs av vatten vittnar det om Guds närvaro och omsorg. För fienden till Guds folk är vattnet enbart negativt, en bild för kaos och en kamp de inte kan vinna.

6.3 Hur handlar Gud med vattnet och vilka konsekvenser får det?

I begreppsanalysen av מים, ים och תהום framgår det att vattnet är något Gud på ett tydligt sätt råder över. I Guds hand kan vattnet vara något kraftfullt som han använder riktat mot andra nationer. Gud är den som reglerar vattnet och som utifrån sin kunskap kan välja att öppna eller stänga dess källor. Gud kan även torka ut vattnet, ryta mot det, röra upp eller stilla det, använda det till att välsigna eller döma. Gud använder även vattnet till att gömma sig vid de tillfällena han griper in i makt på jorden.

Utifrån min tolkning av 1 Mos 1:2 framstår det som att Gud vid något tillfälle har skapat vattnet och jorden till att tillsammans med honom utgöra ett uttillstånd för skapelsen. Detta uttillstånd får enorma konsekvenser då det utgör grunden för hela den skapta världen. Gud handlar med vattnet till att skapa något nytt, rikt och gott. Gud framstår som varsam men tydlig i sitt handlande med vattnet, när han delar på det hittar det sin funktion i skapelsen. Gud använder sig av himlen för att dela på vattnet, men sitt ord för att samla det och bilda ett hav.

I 1 Mos 14 samarbetar Gud med Mose och vinden till att klyva havet och skapa en väg så att han kan befria israeliterna ut ur Egypten. Genom Guds handlande med vattnet skapas det nya folket Israel. Gud gör vattnet till väggar som betonar Guds beskydd över sitt folk. Samtidigt använder Gud havet som ett verktyg till att utföra hans rättvisa dom genom att krossa egyptierna, Israels fiender. Konsekvenserna för Guds folk blir att de tror på Gud och fruktar honom.

Jes 40–55 vittnar om en Gud som håller vattnet i sin hand och råder över det. Vattnet liknas vid Guds ande, vilken Gud utgjuter över törstande mark och över Jakob-Israels ättlingar, till välsignelse och ett nytt liv tillsammans med Gud. Guds rättfärdighet liknas vid en våg som leder till nytt liv i överflöd. Gud är en Gud som för människor till vatten så att de kan försörja sig själva, men även vittna för världen vem Gud är. Vattnet kan tjäna Guds syften i att visa på Guds stora kraft.

Slutsats: Gud framställs genom dessa texter som den som råder över vattnet och gör det han vill med och genom det. Vattnet är Guds redskap och ligger helt i Guds hand. Även om vattnet används av Gud till att krossa egyptierna är syftet gott, genom att det frigör och skapar Guds folk. Genomgående i dessa texter framstår vattnet som ett redskap Gud använder sig av när han vill skapa något nytt. Det kan handla om en ny skapelse (1 Mos 1), ett nytt folk (2 Mos 14) eller ett nytt rikt liv tillsammans med Gud genom hans ande (Jes 40–55). Konsekvenserna av Guds handlande med vattnet framstår alltså leda till ordning, rättvisa och en ny god verklighet tillsammans med Gud.

6.4 Avslutande reflektioner

Utifrån diskussionen om vattnets roll i GT framstår det som att kaos och kaosmakt är den dominerade bilden. I denna uppsats har det dock blivit tydligt att vattnet inte bara står för ett kaos, och att vattnets koppling till kaos och kaosmakt kan ifrågasättas, åtminstone i de texter jag har analyserat. Srokosz och Watsons bidrag i att lyfta fram andra bilder, av framförallt havet, framstår därför som viktigt. Min uppsats styrker deras tes om havet i grunden bör ses som något gott, och att det har en stark koppling till frälsning, även om jag mer betonar skapandet av Israel i 2 Mos 14. De hävdar att vattnet symboliserar Guds närvaro, vilket även är tydligt i min uppsats genom vattnets koppling till Guds ande i Jes 40–55. Att Srokosz och Watsons påpekar att Gud råder över vattnet blir även tydligt i min uppsats. Deras tolkning att nationerna liknas vid vattnet för att visa på att Gud även råder över folken är intressant. Att havet skulle vara heligt är dock inget som tydligt har framgått i min uppsats, vilket visar på att det finns mer att utforska kring vattnet i GT. Något som även är tydligt framförallt utifrån mina begreppsanalyser. Utifrån min uppsats ser jag kopplingen mellan vattnet och Guds rättfärdighet som intressant och något som vore intressant analysera vidare.

Källförteckning

Tryckta källor

- Batto, Bernard F. 2013. "The Combat Myth in Israelite Tradition Revisited". *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaokampf Hypothesis*. Redigerad av JoAnn Scurlock & Richard H. Beal. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 44-47.
- Boda, Mark J. och J. Gordon McConville. 2011. "Chaos". *Dictionary of the Old Testament Prophets*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- Brueggemann, Walter. 2008. *Old Testament Theology: An introduction*. Nashville: Abingdon Press.
- Cole, Alan. 1973. *Exodus: An Introduction and Commentary*. TOTC. Leicester: Inter-Varsity Press.
- Day, John. 1985. *God's conflict with the dragon and the sea: Echoes of a Canaanite myth in the Old Testament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Day, John. 2000. *Yahweh and the Gods and Goddesses of Canaan*. New York, NY: Sheffield Academic Press.
- Durham, John I. 1987. *Exodus*. WBC, vol 3. Waco, TX: Word Books, Pub.
- Fretheim, Terence E. 2010. *Exodus: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press.
- Goldingay, John. 2005. *The Message of Isaiah 40–55: A Literary–Theological Commentary*. London: T&T Clark.
- Gunkel, Hermann. 2006. *Creation and Chaos in the Primeval Era and the Eschaton: A Religio-Historical Study of Genesis 1 and Revelation 12*. Översatt av K. William Withney Jr. Cambridge: Eerdmans Publishing Co.
- Hamilton, Victor P. 1990. *The Book of Genesis: Chapters 1-17*. NICOT, vol 1. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co.
- Hayes, Christine E. 2012. *Introduction to the Bible*. New Haven och London: Yale University Press.
- Hochberg, Shifra. 2014. "Isaiah 40 and Donne's "A Valediction: Forbidding Mourning": A Case for Possible Influence". *Christianity and Literature* 63/3, 325–335.
- Kim, Hyun Chul Paul. 2016. *Reading Isaiah: A Literary and Theological Commentary*. Macon, GA: Smyth & Helwys Publishing, Inc.
- Lambert, Wilfred. G. 2013. "Creation in the Bible and the Ancient Near East". *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaokampf Hypothesis*. Redigerad av JoAnn Scurlock & Richard H. Beal. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 44-47.
- Luyster, Robert. 1981. Wind and Water: Cosmogonic Symbolism in the Old Testament. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 93/1, 1–10.

- Roberts, Alexander och James Donaldson. 1870. *Ante-Nicene Christian Library: Translations of the Writings of the Fathers*. Vol 18. Edinburg: T & T Clark.
- Ska, Jean Louis. 2003. "The Crossing of the Sea". *Landas* 17/1, 36-50.
- Smith, Mark S. 1994. *The Ugaritic Baal Cycle: Volume I, Introduction with Text, Translation & Commentary of KTU 1.1–1.2*. Leiden: E. J. Brill.
- Smith, Mark S. och Wayne T. Pitard. 2009. *The Ugaritic Baal Cycle: Volume II, Introduction with Text, Translation & Commentary of KTU/CAT 1.3–1.4*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Sonik, Karen. 2013. "From Hesiod's Abyss to Ovid's *rudis indigestaque moles*: Chaos and Cosmos in the Babylonian "Epic of Creation". *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaokampf Hypothesis*. Redigerad av JoAnn Scurlock & Richard H. Beal. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1–25.
- Srokosz, Meric och Rebecca S. Watson. 2017. *Blue Planet, Blue God: The bible and the Sea*. E-bok. London: SCM Press.
- Tiemeyer, Lena-Sofia. 2011. *For the Comfort of Zion: The Geographical and Theological Location of Isaiah 40–55*. Supplements to Vetus Testamentum, Vol. 139. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Tsumura, David T. 2005. *Creation and Destruction: A Reappraisal of the Chaokampf Theory in the Old Testament*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns.
- Walton, John H. 2011. *Genesis 1 as Ancient Cosmology*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns Inc.
- Watson, S. Rebecca. 2005. *Chaos Uncreated: A Reassessment of the Theme of "Chaos" in the Hebrew Bible*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Wenham, J. Gordon. 1987. *Genesis 1–15*. WBC, vol. 1. Grand Rapids, MI: Zondervan.

Internet

- Fridh Kleberg, Carl. 2021-01-08. "Analys: Kaos i Capitolium – despoternas julafton.". *SVT*. Online: <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/kaos-i-kapitolium-despoternas-sena-julkapp>.
- Lundqvist, Stig. Hämtad 2021-01-12. "Kaos". *Nationalencyklopedin*. Online: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kaos>.
- Lambert, Wilfred G. Hämtad 2021-03-05. *Mesopotamian Creation Stories*. Online: <https://www.ancient.eu/article/225/enuma-elish---the-babylonian-epic-of-creation---fu/>.
- Nationalencyklopedin. Hämtad 2021-01-22. "Hav". Online: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/hav>.
- Svenska Akademiens Ordbok. 1935. Hämtad 2021-03-04. "Kaos". *SAOB*. Online: <https://www.saob.se/artikel/?seek=kaos&pz=1>.

Öberg, Vendela. 2021-01-12. "Kaos inför Sveriges premiärmatch i VM". *Expressen*. Online: <https://www.expressen.se/sport/handboll/kaos-infor-sveriges-premiarmatch-i-vm/>.

Otryckta källor

Bibelprogram

Brown, Francis, S. R. Driver och Charles A. Briggs. 1907. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. Version 4.3. Accordance 12.3.7.

Carrigan Jr, Henry L. 2000. "Chaos". *Eerdmans Dictionary of the Bible*. Redigerad av David Noel Freedman. Version 3.6. Accordance 12.3.7.

West, Jim. 2000. "Sheol". *Eerdmans Dictionary of the Bible*. Redigerad av David Noel Freedman. Version 3.6. Accordance 12.3.7.